

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRIMÁRNÍ A PREPRIMÁRNÍ PEDAGOGIKY

Mgr. MARTINA DRAHOŇOVSKÁ

V. ročník – prezenční studium

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

COMENIA SCRIPT POHLEDEM UČITELE PRIMÁRNÍ ŠKOLY

Diplomová práce

Vedoucí práce: PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.

OLMOUC 2013

Prohlašuji,

že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne: 1. 4. 2013

.....

Děkuji PhDr. Martině Fasnerové Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady a vřelé jednání.

ÚVOD.....	- 6 -
1 ŠKOLSKÁ POLITIKA PO ROCE 1989	- 7 -
1.1 90.léta 20.století.....	- 7 -
1.2 České školství na prahu 21.století	- 8 -
1.3 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání.....	- 9 -
2 TERMINOLOGIE	- 12 -
2.1 Jazyk jako komunikační prostředek.....	- 12 -
2.2 Psaní	- 13 -
2.3 Lateralita	- 14 -
2.4 Grafomotorika	- 16 -
2.5 Dysgrafie	- 17 -
3 FÁZE A SOUČÁSTI VÝUKY PSANÍ	- 19 -
3.1 Rané zkušenosti dítěte se psaním	- 19 -
3.2 Předškolní příprava na psaní.....	- 20 -
3.3 Vstup dítěte do školy.....	- 21 -
3.4 Počáteční psaní v primární škole.....	- 23 -
3.4.1 Stručná historie metod psaní.....	- 25 -
3.4.2 Současné metody psaní.....	- 26 -
3.5 Hygienické návyky při psaní.....	- 29 -
4 TYPY PÍSMO	- 31 -
4.1 Historie písma	- 31 -

4.2	Současné psací písmo	- 32 -
5	COMENIA SCRIPT	- 35 -
5.1	Pilotní program	- 39 -
5.1.1	Vznik pilotního programu.....	- 39 -
5.1.2	Průběžná zpráva pilotního programu	- 40 -
5.1.3	Závěrečná zpráva pilotního programu	- 41 -
6	VLASTNÍ ŠETŘENÍ	- 43 -
6.1	Vymezení zkoumané problematiky	- 43 -
6.2	Cíl diplomové práce	- 43 -
6.3	Problémové otázky.....	- 44 -
6.4	Použité metody	- 44 -
6.4.1	Analýza dokumentů – diktát a školní sešity žáků.....	- 44 -
6.4.2	Rozhovor.....	- 45 -
6.5	Organizace šetření	- 45 -
6.6	Charakteristika zkoumaného souboru	- 46 -
6.7	Vyhodnocení získaných dat.....	- 47 -
6.7.1	Názor učitelky vyučující Comenia Script.....	- 47 -
6.7.2	Diktáty a rozhovory s žáky píšícími Comenia Script	- 47 -
6.7.3	Diktáty žáků píšících klasickým psacím písmem	- 54 -
6.7.4	Školní sešity.....	- 55 -
7	ANALÝZA VÝSLEDKŮ ŠETŘENÍ.....	- 57 -
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	- 62 -
	SEZNAM PŘÍLOH	- 65 -

Úvod

Písmo Comenia Script bylo poprvé zveřejněno v roce 2009 a pilotní program tohoto projektu byl do škol uveden 1. září 2010. Jedná se o současnou, aktuální problematiku a mezi odborníky i veřejností o velmi diskutovaný fenomén. Má své příznivce i zaryté odpůrce, ale existují i pedagogové a především studenti pedagogických fakult, kteří nemají o tomto novém jevu dostatek spolehlivých informací.

Diplomová práce je rozdělena do dvou částí. Teoretická část této práce vychází ze studia odborné literatury a obsahuje pět kapitol. První kapitola popisuje politické změny ve školství po revoluci v roce 1989. Vznik rámcového vzdělávacího programu a jeho zavedení do škol v roce 2007 se stalo důležitým předělem v moderním českém školství. Ve druhé kapitole jsme považovali za důležité terminologicky vymezit odborné názvy blízce spjaté s tématem psaní a písma. Dále se teoretická část práce zabývá fázemi a součástmi výuky psaní v primární škole. V další kapitole jsou stručně popsány typy písma, jejich historie a vývoj, včetně současného školního psacího písma. Poslední kapitola je věnována písmu Comenia Script, jeho vzniku, vzhledu a pilotnímu programu.

Empirická část předkládané práce je věnována kvalitativnímu výzkumu ve druhých třídách základních škol. Jednak ve třídě, kde se vyučuje pomocí písma Comenia Script, pak také ve třídě běžné základní školy. Třináct žáků 2.ročníku píšících písmem Comenia Script bylo podrobena diktátu a následnému rozhovoru, který se týkal jejich vztahu k tomuto písmu. Kontrolní skupina sedmnácti žáků běžného 2. ročníku psala tentýž diktát. V empirické části této diplomové práce je popsána daná problematika, cíl práce, metody a organizace šetření, charakteristika zkoumaného souboru, vyhodnocení a analýza získaných dat.

Autorka si v teoretické části diplomové práce kladla za cíl sestavit přehled informací, které pomohou jak studentům, tak případné veřejnosti utvořit si názor na danou problematiku. Cílem empirické části práce je kvalitativně popsat rozdíly výkonů žáků v diktátech mezi žáky píšícími běžným psacím písmem a žáky píšícími pomocí Comenia Script. Dále chceme popsat spokojenost dětí a vyučující s tímto typem písma a jejich případné nesnáze. Vycházíme z rozhovorů s žáky a z analýzy dokumentů a to především diktátů.

1 Školská politika po roce 1989

Protože česká školská politika po revoluci v roce 1989 procházela řadou změn a tato transformace probíhala velmi složitě v závislosti na časových obdobích a společenských změnách ve společnosti, rozdělili jsme tuto kapitolu pro přehlednost podle zmíněných období nebo trendů v dané době převládajících.

1.1 90.léta 20.století

Po sametové revoluci v roce 1989 se začaly uskutečňovat změny ve společnosti, které byly logicky následovány změnami v českém školství. V první řadě bylo třeba se zbavit ideologických nepravd a vrátit se k českým tradicím. V druhé řadě také české školství modernizovat po vzoru západoevropských států. Tyto změny v kurikulu¹ značně zasáhly také do oblasti elementárního školství, potažmo psaní. Po celou dobu totalitního režimu v Československu se psaní vyučovalo podle metodiky Václava Pence analyticko-syntetickou metodou, stále stejným psacím písmem, podle stejných učebnic, neexistovala možnost volby.

Hlavní změnou v pojetí je podle Spilkové (2005) ústup od direktivního vedení, rozkazovacího zadávání úloh v učebnicích, uvolnění vztahu učitel-žák. Učebnice častěji vyzývají k úvaze, vyslovení vlastního názoru, bývají nápaditější, barevnější. Během devadesátých let se také oslabila závislost učitelů na učebnicích, avšak stále nemají jasná vodítka k tomu, jak si vybrat opravdu kvalitní a moderní učebnice a materiály.

Na začátku devadesátých let 20.století se začal uvolňovat striktně určený výukový systém. Vyučující mohl volit různé metody a výukové materiály. Avšak toto období se neslo v duchu radikálních změn strukturálních, administrativních a v neposlední řadě ekonomických. Tyto změny však byly, dá se říct, uspěchané a proto českému školství spíše ublížily. Musíme však podotknout, že jako v každém odvětví lidské činnosti, tak i zde se našli lidé, kteří byli aktivní a novátorští a tito lidé přinášeli nové trendy a snažili se o změnu školství i před rokem 1989 a na začátku 90.let. V polovině 90. let učitelé nadále hledali nejpříznivější způsoby výuky. Časově sem spadá důležitý dokument Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy „Program rozvoje vzdělávací soustavy České republiky –

¹ Kurikulum znamená vzdělávací program, plán nebo projekt. V jiném významu je to obsah a průběh studia nebo také všechny zkušenosti, které žák ve škole získá (Průcha, 2001).

Kvalita a odpovědnost“ (1994). Na základě tohoto významného dokumentu došlo ke změně školského zákona a následně i celého kurikula. Vznikl nový systém kurikulárních dokumentů. V této době bylo také zahájeno vyučování podle osnov Základní školy (1996), Obecné školy (1996) a Národní školy (1997).

1.2 České školství na prahu 21.století

České školství vstoupilo i do 21. století ve znamení změn. Změna byla považována za nutnou, nebyla však vypracována základní východiska a vycházelo se tedy z názorů učitelů, rodičů, studentů a české školní inspekce. Začalo se upozorňovat na chyby v řízení školského resortu. Vyučující nebyli spokojeni s obsahem osnov, které byly přeplněny informacemi nevyužitelnými v běžném životě. Učitelé byli limitováni osnovami, které jim udávaly metody, formy a časové dotace a bránily tak v kreativitě, vlastní iniciativě a rozvoji.

Jak uvádí Fasnerová (2012) stojí současná reforma na základech konstruktivismu a především na čtyřech Delorsových pilířích vzdělávání, tj. učit se poznávat, učit se jednat, učit se žít mezi lidmi a učit se být. Změna by měla spočívat především v humanizaci školy. Základním termínem jsou tak zvané klíčové kompetence, což jsou schopnosti a dovednosti, které dítě může uplatnit v praktickém životě. Dítě si vše zkusí, prožije a tím si i lépe pamatuje. Třídní kolektiv pracuje jako tým. Dalším charakteristickým rysem moderní pedagogiky je integrování učiva jednotlivých předmětů. Protože je Česká republika členem Evropské unie, probíhá česká školská reforma v širším rámci změn v evropském školství.

„Současná školská reforma je koncipována jako zásadní systémová změna, která se týká struktury, pojetí vzdělávacího obsahu, cílů a strategií vzdělávání. Hlavními myšlenkami této reformy jsou humanizace, demokratizace, a liberalizace školy a zdůraznění ohledu na žáky. Velká pozornost je věnována zkvalitnění komunikace mezi všemi partnery vzdělávacího procesu, jejíž kvalita se projevuje v klimatu třídy a školy“ (Fasnerová, 2012, s.63).

Rok 2004 byl pro české školství významný. Byl schválen školský zákon 561/2004 Sb. - Zákon o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání a také Zákon o pedagogických pracovnících 563/2004 Sb..

1.3 Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání

Školský zákon umožnil tvorbu rámcových vzdělávacích programů, vycházejících z Bílé knihy². Prakticky byl rámcový vzdělávací program respektive školní vzdělávací programy, uvedeny do škol 1.září 2007, pro daný školní rok v 1. a 6. ročnících. Tímto krokem se školní vzdělávací programy (ŠVP) stávají povinným dokumentem pro základní školy a víceletá gymnázia. ŠVP umožňují učitelům, aby svoje zkušenosti a představy o nejvhodnějších metodách, formách a stylech výuky přenesli do školního vzdělávacího programu své školy a přizpůsobili je na míru svým žákům. Tato možnost zvyšuje u pedagogů odpovědnost za výsledky jejich práce. Ve školních vzdělávacích programech se dozvídáme o záměrech školy, o výsledcích práce, o hodnocení žáků, profilu absolventa, výchovných a vzdělávacích strategiích a dalších podstatných informacích, které školu profilují jako originál v závislosti na jejím materiálním vybavení, skladbě žáků i učitelského sboru. Protože škola slouží veřejnosti, měla by veřejnost tyto informace mít. Každá škola se prostřednictvím školního vzdělávacího programu může přizpůsobit požadavkům žáků respektive jejich rodičů nebo se zaměřit na nároky daného regionu. Minulý systém vyžadoval encyklopedické znalosti a nebral v potaz praktické využití těchto znalostí. Znalosti a vědomosti však nenahrazovaly výchovu v oblasti morální, sociální a emocionální. „Vědomosti jsou v současné školské reformě chápány ne jako cíl, ale jako prostředek k dalšímu vzdělávání“ (Fasnerová, 2012, s. 64).

Stejně tak hodnocení se dříve vztahovalo pouze na oblast znalostí a vědomostí. Naopak v dnešním pojetí je snaha hodnotit stávající žákovy výsledky oproti předešlým tak, aby všichni žáci měli šanci být úspěšní. Učitel nehodnotí pouze výsledek učení, ale i jeho průběh.

V dnešní době je zásadním trendem zaměření na dítě, ne však pedocentrismus a neomezený respekt k dítěti. Pedagogové mají brát žáky jako své partnery a pomoci jim orientovat se v životě a ve světě, spolupracovat s nimi. Děti musí mít jasná pravidla, kterými se mají řídit, ale v současném pojetí jsou spolutvůrci těchto pravidel. Tímto žáky činíme zodpovědnými za jejich chování a za proces jejich

² Bílá kniha je národní program rozvoje vzdělávání v České republice. Formuje vládní strategii v oblasti vzdělávání. Strategie odráží celospolečenské zájmy a dává konkrétní podněty k práci škol (DOPLNIT! Odkud?).

učení. Se školou by měli spolupracovat také rodiče žáků. Ve všech těchto vztazích (žák-učitel-rodič) je klíčovým faktorem komunikace.

V současné době, kdy ve školách probíhá kurikulární reforma a jsou zavedeny školní vzdělávací programy, se úloha učitele mění. Je ve své profesi aktivnějším účastníkem, spolutvořitelem školního vzdělávacího programu. Od moderního učitele se vyžaduje aktivita, kreativita, komunikativnost, velmi dobré plánovací schopnosti a v neposlední řadě dobrá znalost školního vzdělávacího programu. Klade se také důraz na komunikaci mezi školou a rodiči, kteří mají větší možnost ovlivňovat vzdělávací proces svých potomků. Mohou se rozhodnout jakou školu bude jejich dítě navštěvovat a dokonce se aktivně podílet na chodu této školy.

Vzhledem k tomu, že rámcový vzdělávací program směřuje k výuce „pro život“ odpovídá mu snaha autorky písma Comenia Script, aby školní písmo odpovídalo realitě všedního života.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (dále i RVP ZV) tvoří závazný rámec pro základní vzdělávací etapu. V současné době platný RVP ZV byl vydán 1.9. 2007. Tento program je v souladu s principy kurikulární politiky Bílé knihy (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR). Jeho cílem je rozvíjet u žáků klíčové kompetence, přičemž je kladen důraz na to, aby děti měly dobré základní vzdělání, které se váže k životu a praktickým situacím v něm (Švrčková, 2011). Obsahuje popis souhrnu dokumentů, které jsou rozděleny na úroveň státní a úroveň školní. Jsou zde popsány principy RVP ZV.

V nejobsáhlejší části tohoto dokumentu (část C) jsou, mimo jiné, popsány klíčové kompetence (k učení, k řešení problémů, komunikativní, sociální a personální, občanská a pracovní). Je na koncepci školního vzdělávacího programu potažmo na učiteli, jak a do jakých předmětů klíčové kompetence zařadí, aby byli žáci schopni dosáhnout cílené úrovně. Důležitou charakteristikou vzdělávání podle RVP ZV je využívání mezipředmětových vztahů. Vzdělávací obsahy jednotlivých předmětů jsou definovány pomocí očekávaných výstupů. Očekávané výstupy se dají popsat jako předpokládaná způsobilost využívat osvojené učivo daných vzdělávacích oborů v praktických situacích v běžném životě. Očekávané výstupy jsou konkrétní praktické činnosti, které se dají využít. Nová koncepce se proto neorientuje na znalosti, ale na schopnost těchto znalostí a dovedností prakticky využít. Dosažená úroveň klíčových kompetencí a očekávaných výstupů se posuzuje

na konci 3., 5. a 9. ročníku základní školy. Pro účely této práce bychom vyzdvihli pouze očekávané výstupy pro 1.období a to pouze ty, týkající se psaní. Žák zvládá základní hygienické návyky spojené se psaním, píše správné tvary písmen a číslic, správně spojuje písmena i slabiky, kontroluje vlastní písemný projev, píše věcně i formálně správně jednoduchá sdělení (Švrčková, 2011; RVP ZV³).

Dále se tato část RVP ZV věnuje obsahu vzdělávacích oblastí. Vzdělávacích oblastí je devět a jsou to: Jazyk a jazyková komunikace, Matematika a její aplikace, Informační a komunikační technologie, Člověk a jeho svět, Člověk a společnost, Člověk a svět, Člověk a příroda, Člověk a zdraví a Umění a kultura. Do oblasti Jazyk a jazyková komunikace patří, mimo cizí jazyk, samozřejmě i Český jazyk a literatura, kam spadá výuka psaní. Tento obor je v RVP ZV rozdělen ještě do tří složek, tj. Komunikační a slohová výchova, Jazyková výchova a Literární výchova, přičemž výuka těchto oborů se prolíná (Švrčková, 2011).

Vzhledem k tomu, že české školství prochází změnami, změnily se osnovy, učebnice a řada dalších okolností, dalo by se předpokládat, že by se měl změnit i přístup českých učitelů. Pokud hovoříme konkrétně o českém jazyku, nějaké změny jistě proběhly, avšak Spilková (2005) uvádí, že komunikační přístup je znám teoreticky, do školské praxe bohužel tolik nepronikl.

Tatáž autorka (2005) uvádí, že je třeba na tvorbu školních vzdělávacích programů vyhradit dostatečné časové a finanční prostředky, tak aby učitelé měli dostatečnou průpravu v jeho tvorbě. Je třeba, aby se přestalo postaru plánovat podle tématických celků, aby se výuka změnila od „probírání jazykových jevů a literárních děl k plánovitému provádění činností, pomocí nichž rostou kompetence žáků (Spilková, 2005, s.160).

³ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online] [cit. 2013-1-17] Dostupné z [www: http://nuv.cz/file/133](http://nuv.cz/file/133).

2 Terminologie

Považovali jsme za důležité zařadit kapitolu, která odborně vymezí termíny spjaté s danou tematikou psaní a písma. Základním termínem v této oblasti je jazyk jako prostředek komunikace, bez kterého bychom ani psát nemohli. Dále vymezujeme termín psaní jako termín pro předkládanou práci stěžejní. Dalšími termíny jsou lateralita, grafomotorika a dysgrafie.

2.1 Jazyk jako komunikační prostředek

Jazyk je společenský jev, pomocí něhož si určitá skupina lidí předává informace v dohodnutém kódu (zvukovém, písemném atd.). Jazyk má své funkce. Jednou z hlavních funkcí jazyka je sdělovat myšlenky. Dále nám jazyk slouží k interpersonální komunikaci a v neposlední řadě má funkci textovou. Rozlišujeme dva významy slova jazyk. Jedním je jazyk jako systém znaků a druhým jazyk jako promluva (Švrčková, 2011). Spilková (2005) jednoduše uvádí, že jazyk je systém a řeč je proces.

Podle Dvořáka (2007, s.97) je jazyk „soustava druhotných dorozumívacích prostředků znakové povahy, zprostředkující dorozumívání lidí. Je to kód, který se učíme používat při sdělování myšlenek a vyjádření svých požadavků a potřeb.“

Dítě se narodí s přirozeným předpokladem naučit se mluvit, tedy naučit se jazyk. Vývoj jazyka pak probíhá v několika stádiích a je motivován potřebou dítěte komunikovat s okolím. Na tento vývoj má mimo hlavního ovlivňujícího faktoru, kterým je prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, vliv mnoho dalších faktorů. Jsou to především tyto: inteligence, stav centrální nervové soustavy, nadání, motorické schopnosti, zraková a sluchová percepce. Prostedí je nejdůležitější z hlediska mluvního vzoru. Předškolní dítě tráví čas především v rodině a v mateřské škole. Je třeba vést ho nenásilně k tomu, aby si osvojilo primární komunikační dovednosti, aby bylo schopné vést dialog.

- **Jazyková versus komunikační kompetence**

Jazyková kompetence je schopnost užívat jazyk, je to cit pro jazyk (Švrčková, 2011). Podle Dvořáka (2007, s.102) je to „potencionální jazyk, znalost jazyka a schopnost ho užívat.“

Komunikační kompetence je podle Šebesty (2005, s.60) „soubor všech mentálních předpokladů, které člověka činí schopným komunikovat, tedy uskutečnit komunikační akty, zúčastňovat se komunikačních událostí a hodnotit účast druhých na nich.“ Švrčková (2011) popisuje tyto předpoklady jako ovládání jazyka/ů, interakční dovednosti a kulturní znalosti. Komunikační kompetence se nejvíce rozvíjí v předškolním věku, avšak vyvíjí se celý život. Rozvoj této kompetence se stal jedním z hlavních cílů dnešního (nejen primárního) vzdělávání.

2.2 Psaní

Komunikační proces má dvě formy – mluvenou a psanou. Mluvení i psaní jsou produktivní řečové činnosti, kterými můžeme vyjádřit své myšlenky.

Švrčková (2011) uvádí, že proces psaní směřuje od smyslu ke znaku. Člověk, který píše, kóduje své myšlenky do znaků.

Psaní je senzomotorická činnost, která je závislá stupni vývoje dětského organismu, úrovni poznávacích funkcí a celkové motorické souhře organismu. Je to činnost pro žáka značně psychicky náročná. Výkon psaní je závislý na zrakové a sluchové analýze a syntéze, akustické a vizuální diferenciaci, prostorové orientaci, zrakové a sluchové paměti, smyslu pro rytmus a myšlení.

Řídícím orgánem procesu psaní je mozek, orgánem výkonným je ruka. Kontrolní funkci zastávají zrakový a sluchový analyzátor a také hmat (Penc, 1961).

Proces psaní zahrnuje schopnost hned několika dílčích aktivit, které jsou nutnou podmínkou. K těmto schopnostem patří: znalost písmen abecedy, schopnost sluchové analýzy slova na hlásky, převod hlásky na písmeno, znalost posloupnosti písmen a jejich spojování ve větší celky. Pokud tyto schopnosti žák má, zbývajícím článkem je psaní zautomatizovat.

„Pojem „písmo“ má dvojí význam. Především znamená soustavu grafických znaků, v níž každý znak odpovídá určitému prvku řeči (v jazycích užívajících hláskové písmo hlásce, v čínštině celému slovu apod.). Pojmem „písmo“ označujeme však také celkový výsledek činnosti psaní (dopisy, písemnosti)“ (Penc, 1961, s.3). Písmo je znakem výhradně lidským, kterým se odlišujeme od zvířat.

- **Psaní jako proces učení**

Jak uvádí Švrčková (2011, s.57) „psaní plní funkci kognitivní, pomáhá při procesu poznávání a uvažování. Při psaní dává píšící strukturu svým vědomostem.“ Stejná autorka dále uvádí, že při psaní dochází k několika procesům, jako je generování (tzn. shromažďování), strukturování a třídění (uspořádání myšlenek a objasňování pojmů) dále posuzování (vyhodnocení a revidování).

- **Psaní jako dovednost**

Švrčková (2011) dovednost psaní rozděluje na základní a pokročilé psaní. Jako základní dovednost vidí samotné grafické zaznamenávání myšlenek. Osoba musí znát a ovládat písmo a jeho principy a umět zacházet s psacím náčiním. Naopak pokročilé psaní se zakládá na tvoření formálně správných psaných projevů. Zakládá se na znalosti gramatiky a složitější úpravě textu. V tomto stádiu už žák ovládá různé způsoby psaní, například na klávesnici a podobně. Dítě začíná psaného slova užívat funkčně, k dosažení svých komunikačních potřeb.

V této souvislosti můžeme dále psaní dělit na psaní funkční a psaní tvůrčí. Významem psaní je komunikativní a informativní funkce. Písmem člověk sděluje nebo zprostředkovává informace. O funkčním psaní hovoříme tehdy, pokud jedinec psaní využívá ke svému osobnímu rozvoji, zvládnutí denních situací a uplatnění své osoby ve společnosti. Žáky vedeme k funkčnímu psaní již od prvního ročníku základní školy tak, aby chápali psaní jako dovednost potřebnou pro život a v životě upotřebitelnou. Nabízíme jim stále nové situace, ve kterých mohou svou dovednost využít. Na rozdíl od funkčního psaní, které již podle pojmenování má své funkce, je psaní tvůrčí takzvaně pro radost. Autor tvůrčím psaním vyjadřuje sebe sama a své prožitky, kterými se snaží upoutat čtenáře.

2.3 Lateralita

Lateralita je v otázce psaní velmi důležitou veličinou. Zařadili jsme tuto kapitolu, abychom tento termín definovali a popsali jeho důležitou roli v procesu výuky psaní.

Lateralita podle Dvořáka (2007) znamená asymetrii organismu podle střední roviny. Dělíme ji na tvarovou a funkční. Pokud hovoříme o funkční lateralitě horních končetin, je jejím projevem leváctví nebo praváctví. To znamená přirozené

přednostní a častější používání silnější a šikovnější končetiny. Sledujeme také lateralitu očí, uší, popřípadě nohou. Tvarová lateralita znamená větší či menší odlišnosti v tvaru a velikosti jednoho párového orgánu od druhého.

Vyšetření typu a stupně laterality provádí speciální pedagogové ve speciálně pedagogických centrech či pedagogicko-psychologických poradnách pomocí standardizovaných testů.

Vyhraňování laterality můžeme pozorovat již od nejútlejšího věku dítěte. Vidíme, do které ruky bere dítě lžici, kostku, kterou rukou se natahuje po zajímavém předmětu mimo jeho dosah. V první třídě základní školy by již lateralita měla být rozpoznána a vhodně rozvíjena. Pokud rodiče váhají, je na místě odborné vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. Přecvičování leváků totiž může mít dalekosáhlé psychické a vývojové problémy a může přispívat k rozvoji poruch učení a pozornosti. Je důležité volit individuální přístup. Existují odlišné metodiky pro výuku psaní pro děti levoruké i pravoruké, které jsou však naprosto srovnatelné.

Zmínit lateralitu pokud hovoříme o psaní je zcela logické. Zabývat se touto problematikou je důležité zejména pro učitele a rodiče žáků píšících levou rukou. Tyto děti vyrůstají v pravorukém prostředí a je jim tudíž třeba při výuce psaní věnovat zvláštní pozornost. Metodiky psaní pro levoruké a pravoruké děti se, i když ne příliš, liší. V dnešní době, na rozdíl od dob minulých, je psaní levou rukou přirozenou věcí. V dávných dobách byli leváci zatracováni a v nedávné minulosti (60. léta 20. st.) stále ještě přecvičování na psaní pravou rukou. Následkem tohoto přecvičování však mohly být psychické poruchy (Fasnerová, 2012).

Lateralita se odvíjí od dominance levé nebo pravé mozkové hemisféry. Děti, které upřednostňují pravou ruku, mají dominantní levou mozkovou hemisféru a děti, které přednostně užívají ruku levou, mají dominantní hemisféru pravou. Je záhodno také zmínit termíny genotyp a fenotyp laterality. Genotyp je vrozená lateralita, kdežto fenotyp je lateralita, která se projeví – je ovlivněna prostředím. Lateralita může být silně či méně silně vyhraněná či nevyhraněná. Znamená to, že pokud má dítě vyhraněnou lateralitu, dělá téměř všechny činnosti přednostně jednou rukou (ať už levou nebo pravou). Pokud má lateralitu nevyhraněnou (ambidextrie) používá obě ruce stejně často.

2.4 Grafomotorika

Odborný název grafomotorika je také jedním ze základních termínů v oblasti výuky psaní. Je třeba tento termín definovat a zařadit do problematiky tak, abychom měli ucelenou představu o výuce psaní.

Termín grafomotorika nemá jednoslovný český ekvivalent. Znamená to pohyby, které jsou nutné pro psaní (a kreslení) a zahrnuje i psychické činnosti, které psaní řídí. Dvořák (2007, s.74) popisuje grafomotoriku jako „specifickou motoriku, koordinovanou pohybovou aktivitu při grafických projevech (např. kreslení a psaní).“ Tentýž autor uvádí, že pojem grafomotorika se skládá ze slov grafém (písmeno), foném (nejmenší jazyková jednotka rozlišující význam slova) a motorika, což jsou pohyby celého těla.

Motoriku, neboli pohybovou schopnost, zpravidla dělíme na jemnou a hrubou. Hrubou motoriku uskutečňují velké svalové skupiny, zařazujeme sem například chůzi. Jemná motorika se uskutečňuje pomocí drobných svalů například rukou, prstů nebo úst. Jemná motorika se vyvíjí v závislosti na motorice hrubé. Diferencování pohybů postupuje od centrálních částí těla k laterálním, tedy od ramene k lokti, až poté k zápěstí a prstům.

K tomu, aby se správným způsobem zdokonalovala koordinace motoriky ruky je třeba součinnost se smyslovými orgány, zejména hmatem a zrakem. Grafomotorické dovednosti se upevňují častým kreslením a psaním.

Lipnická uvádí (2007, s.7), že „rozvoj grafomotoriky nelze pojímat jen jako záležitost jemné motoriky a senzomotorické koordinace při kreslení a psaní, ale musíme ho vidět v kontextu celkového kognitivního rozvoje dítěte, v procesu postupného porozumění všemu, co kreslí a píše“.

Rozvoj grafomotoriky probíhá podle Švrčkové (2007) ve třech etapách. Jsou to předkaligrafická, kaligrafická infantilní a postkaligrafická etapa. V první fázi, začátečnické, dítě usiluje o zvládnutí normy psaní. Jedná se o období od zhruba pěti do osmi až devíti let. Ve druhé fázi se dítě zdokonaluje a je schopno vyhovět požadavkům kladeným na písmo. Je to zhruba na konci 1.stupně ZŠ. Techniku psaní má již zautomatizovanou, píše lehce a rychle. V poslední fázi dítě píše plynule, písmo zjednodušuje a jeho rukopis se stává individuálním.

2.5 Dysgrafie

V oblasti počátečního psaní se v určitých případech mohou vyskytnout specifické poruchy učení dysgrafického charakteru. Zmiňujeme tyto obtíže, protože se mohou stát závažnou překážkou ve výuce psaní. Rádi bychom zmínili, že existuje předpoklad, že při psaní písmem Comenia Script se tyto obtíže u daných žáků zmírňují. Tato kapitola koresponduje s předešlými, protože rozvoj grafomotoriky funguje jako prevence a naopak potlačování přirozené laterality může přispět ke vzniku těchto poruch.

Dvořák (2007, s.56) uvádí, že dysgrafie je „vývojová odchylka, projevující se sníženou schopností osvojit si dovednost psát (na úrovni písmen) při běžném výukovém vedení.“ Přičemž dítě nemá žádnou pohybovou či smyslovou vadu a je přiměřeně inteligentní. Žák si obtížně vybavuje tvary písmen, písmena zrcadlově převrací. Písmo je roztřesené, dítě přetahuje nebo nedotahuje linky, písmena píše velmi malá nebo příliš velká. Psaní je velmi pomalé a ani ve vyšších ročnících základní školy není zautomatizované.

V nejranějším věku můžeme u dítěte zjistit opožděný nebo nerovnoměrný vývoj grafomotorických schopností. Tyto obtíže mohou a nemusí předznamenávat obtíže při osvojování grafické podoby jazyka v prvním ročníku základní školy. Cílenou prevencí můžeme podpořit zdárný průběh nácviku psaní.

Dysgrafii nelze diagnostikovat v předškolním období, protože jde o poruchu *při nácviku* psaní. Dříve můžeme zjistit jen určité grafomotorické deficity. Dítě takzvaně rizikové pro vznik dysgrafie *může* mít některé z následujících projevů. Nerado kreslí nebo tuto aktivitu vyloženě odmítá, při této činnosti je bezradné. Drží nesprávně tužku, křečovitě nebo nepřírozeně v dlani. I v pěti, šesti letech kreslí „hlavonožce“, bez detailů postavy. Nedokáže kreslit podle instrukcí. Je neobratné v celkovém motorickém pohybu i pohybu artikulačních orgánů. Nemá vyhraněnou laterální a má problémy s prostorovou orientací, obtíže s rozlišováním tvarů, nepostřehne, zda jsou stejné nebo jiné. Grafický projev může být provázen neúčelnými pohyby. Pokud se tyto příznaky objevují v hojnější míře, je to pro nás signálem, že dítě by mělo projít odborným speciálně pedagogickým vyšetřením. Po té může být zahájena prevence (Lipnická, 2007).

Preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie, by podle Lipnické (2007) měl obsahovat utváření správných grafomotorických dovedností a návyků, formování pozitivních postojů ke čtení a psaní a upevňovat počáteční vědomosti a zkušenosti se zvládáním těchto procesů. Cílem této metodiky je dosáhnout harmonického rozvoje psychomotorických schopností dítěte, jako jsou: záměrné ovládání pohybů celého těla, taktilně-kinestetické vnímání, koordinace jemné motoriky a smyslového vnímání, grafomotorická a artikulační obratnost. Samozřejmostí je rozvoj kognitivních procesů (vnímání, myšlení, řeč, paměť, představivost, pozornost). Dále ve svém programu zařazuje různá přípravná pohybová cvičení, která pomáhají uvolňovat svalstvo ruky a je třeba je zároveň mít pod zrakovou kontrolou. Na tato cvičení musíme děti vhodně motivovat.

3 Fáze a součásti výuky psaní

Vzhledem k tomu, že proces psaní je velmi složitý a dlouhodobý, je to také proces, který se obecně rozděluje do několika fází. Jak dítě získává zkušenosti, vyvíjí se i jeho schopnost psát. Dítě nejdříve získává nejranější zkušenosti, ještě před tím, než začne předškolní příprava na psaní. Nejprve se jedná o pouhé pokusy, pak se mu začíná dařit a je také systematicky připravováno na školní psaní. Po nástupu do základní školy, který je ukotven ve školském zákoně, začíná systematická práce ve výuce psaní, písma a hygieny při psaní. V této době hovoříme o prvopočátečním psaní.

3.1 Rané zkušenosti dítěte se psaním

V raném věku (0-3 roky) si dítě osvojuje jazykové kompetence pomocí aktivního naslouchání, později mluvením. Je tedy důležité, aby dospělé osoby na dítě mluvily gramaticky správně, nekomolily slova. Rodiče dítěti komentují situace v běžném životě, dítě naslouchá, spojuje si řečené s vykonaným.

Důležitým předpokladem a průvodcem procesu osvojování si jazyka je vývoj myšlení. Jazyk a myšlení se navzájem podmiňují a jedno by se bez druhého nevyvíjelo. Jazyk a řeč jsou pro dítě základním dorozumívacím prostředkem. S rostoucím věkem se dítě stále častěji setkává se čtením a psaním jako prostředky komunikace. Dítě již velmi brzy začíná vnímat grafické symboly a nápisy v jeho okolí. Aniž by sebeméně dokázalo číst, ví, že tyto symboly, písmena a čísla přenášejí nějakou informaci. Dále také může sledovat osoby ve svém okolí, které čtou knihy, časopisy, noviny; vyplňují formuláře nebo si píší poznámky. To vše dítě vnímá a dává mu to jasný signál, že čtení a psaní jsou komunikačním prostředkem.

V předškolním věku děti s písmem experimentují, hledají hranici mezi psaním a kreslením. Měli bychom jim dát dostatek příležitostí a času k tomuto „vynalézání“. Dítě zkouší různé symboly, tvary a znaky v různých velikostech; pokouší se je umísťovat na papír.

3.2 Předškolní příprava na psaní

Již v předškolním věku probíhá cílená příprava ke psaní. Před nástupem do základní školy je třeba rozvinout mnoho návyků a dovedností. V tomto období se zdokonaluje zrakové a sluchové vnímání, prostorová představivost a orientace, tvarová paměť, pozornost. Uvolňuje se ruka pomocí kresebných a dalších cvičení a celostně se dítě připravuje na soustředěnou práci v dětském kolektivu.

Specifickou část předškolní přípravy dětí tvoří činnosti rozvíjející obratnost ruky, kam řadíme navlékání korálků, modelování z různých typů materiálu, trhání papíru, lepení, skládání kostek a stavebnic, stříhání a malování rukama.

Rozvoj psaní je nejen v tomto období velmi propojen s rozvojem mluvené řeči a myšlení. Důležitými faktory jsou motivace a podnětné rodinné prostředí. Tento rozvoj je také velmi podporován přirozenou dětskou zvědavostí. Dítě nadále využívá experiment, ale také imitaci k tomu, aby se pokusilo si písmo osvojit. Toto se mu daří obvykle ve formě velkého tiskacího neboli hůlkového písma, protože je pro ně grafomotoricky nejsnadnější.

Lipnická (2007) uvádí několik stádií, kterými prochází předškolní děti v procesu vývoje schopnosti psát. Jsou to volné čmárání, lineární čmárání, experimentování s písmeny, psaní vlastního jména, psaní vycházející z emocionálních zážitků, objevy psaní slov, psaní hláskováním, konvenční psaní. Volné čmárání zahrnuje čáry po papíře rozličnými směry, které dítě nazývá psaním a přiřkládá jim význam. V období lineárního čmárání dítě „píše“ čáry různě dlouhé a uspořádává je do řádků či sloupků. Když dítě začne experimentovat s písmeny, má již odpozorovány tvary písmen a zkouší je imitovat podle svých možností. Píše jednodušší velká tiskací písmena, která většinou ještě neumí správně pojmenovat. Proto proces psaní komentuje, aby dalo najevo, co pro ně „nápís“ symbolizuje. Dříve než se dítě pokusí napsat své jméno, začíná iniciálami nebo nějakou jednodušší zkratkou, kterou považuje za svůj podpis a používá ho na své výkresy a jiná díla. Emocionální zážitky a vztah dítěte se členy rodiny ho podněcuje k dalšímu psaní. Nejčastěji děti doprovází „psaní“ kresbou, „píší“ názvy členů rodiny nebo zkratky jejich jmen. Později se dítě více soustřeďuje na tvar slova a počet písmen, které obsahuje. Uvědomuje si, že tyto atributy jsou důležité, aby druhá osoba napsanému porozuměla. Už chápe, že slovo musí obsahovat správná písmena, aby mohlo být dobře přečteno (vztah grafém-foném). V této fázi píše celá

slova z paměti. Poslední fází, kterou autorka uvádí, je fáze konvenčního psaní, kdy už dítě dokáže napsat jednoduchou větu, avšak bez dodržení gramatických pravidel. Pokud dítě nemá písemný tvar slova v paměti, píše ho tak, jak ho slyší. V této fázi už chápe význam písemné komunikace mezi lidmi.

Při prvních kresebných a psacích pohybech je vhodná kolmá, dostatečně velká plocha. K tomuto účelu může posloužit tabule na křídly či obyčejný balící papír připevněný na stěnu. Psací náčiní by mělo tvořit stopu bez přílišného tlaku (např. pastel, rudka). Dítě z počátku kreslí celou paží. Postupně můžeme přejít k ploše šikmé, formát adekvátně zmenšujeme. Cviky motivujeme konkrétními příklady - kouř z komína, vlnky na vodě, dešťové kapky atd. Předškolní příprava dítěte na psaní je víceméně zárukou, že vstup do první třídy proběhne bezproblémově. Je velmi důležitá především u dětí píšících levou rukou.

3.3 Vstup dítěte do školy

Povinnost navštěvovat základní školu ukládá školský zákon č.561/2004 Sb. v části třetí, hlava I, § 36 Plnění povinnosti školní docházky. „ (3) *Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dosáhne šestého roku věku, pokud mu není dovolen odklad. Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce. Podmínkou přijetí dítěte narozeného v období od září do konce prosince k plnění povinné školní docházky podle věty druhé je také doporučující vyjádření školského poradenského zařízení, podmínkou přijetí dítěte narozeného od ledna do konce června doporučující vyjádření školského poradenského zařízení a odborného lékaře, která k žádosti připojí zákonný zástupce.*“ Další paragraf § 37 se zmiňuje o odkladu školní docházky. „(1) *Není-li dítě po dovršení šestého roku věku tělesně nebo duševně přiměřeně vyspělé a požádá-li o to písemně zákonný zástupce dítěte do 31.května kalendářního roku, v němž má dítě zahájit povinnou školní docházku, odloží ředitel školy začátek povinné školní docházky o jeden školní rok, pokud je žádost doložena doporučujícím posouzením příslušného školského poradenského zařízení, nebo odborného lékaře. Začátek povinné školní docházky lze odložit nejdéle do zahájení*

*školního roku, v němž dítě dovrší osmý rok věku“ (Úplné znění školského zákona⁴).
Dodatečný odklad je možný i během prvního pololetí první třídy.*

Zápisy do první třídy se konají v období od 15.ledna do 15.února příslušného roku. Rodič dítěte může pro svého potomka zvolit jakoukoli základní školu. Přitom je-li velká poptávka po místech, má dítě ve své spádové škole přednost před dětmi, které do této školy bydlištěm nespádají. U zápisu učitele zajímá především samostatné verbální vyjadřování včetně výslovnosti, rozpoznávání barev, paměť, soustředěnost, emoční a sociální zralost.

Pro každé dítě je vstup do první třídy základní školy důležitým a náročným životním zlomem. Na dítě se kladou nové požadavky a to především v oblasti kázně a koncentrace pozornosti. Dítě se musí zorientovat v novém prostředí, seznámit se s učitelem i dětmi.

Aby bylo dítě schopno tyto požadavky na něj kladené zvládnout, je třeba, aby bylo pro školu zralé, respektive připravené. Pojem školní zralost vychází především z vývojové psychologie a fyziologie (Šimíčková, 2008).

Školní zralost zjišťujeme pomocí několika testů a zkoušek. Jedním z nich je Jiráskův orientační test školní zralosti, který zahrnuje kresbu mužské postavy, napodobení psacího písma a obkreslení skupiny teček podle vzoru. Zjistíme z něj úroveň jemné motoriky, koordinaci vidění a pohybů ruky.

Později pedagogové prosazovali spíše termín školní připravenost, přičemž v popředí vstoupilo pedagogické působení na začátku školní docházky a do pozadí bylo odsunuty genetické a fyziologické faktory. V tomto pojetí je znakem školní připravenosti, když dítě chápe školu a vzdělání jako platnou normu, zvládá roli školáka, je schopno verbálně komunikovat a dodržuje základní normy chování (Šimíčková, 2008). Je třeba brát tato fakta v potaz, děti hojně motivovat a postupně připravovat na systematickou práci.

Každé dítě je individualita a tak také do prvního ročníku nastupují jak děti, které nebudou mít absolutně žádné problémy, stejně jako děti, které budou mít obtíže s adaptací na prostředí nebo které budou potřebovat zvýšenou péči a dohled.

⁴ Úplné znění školského zákona [online] [cit.2012-10-8] Dostupné z [www:
<http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>](http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb)

Mezi dětmi jednoho ročníku může být věkový rozdíl až jeden rok, přičemž musíme ještě přihlídnout k faktu, že u dívek se nervový systém vyvíjí dříve a rychleji. Vznikají tak rozdíly, které jsou patrné až do čtvrtého ročníku.

3.4 Počáteční psaní v primární škole

Termínem počáteční psaní označujeme proces osvojování si písemné podoby mateřského jazyka začínajícími školáky. Spolu s počátečním čtením spadá do období tzv. elementárního vyučování v prvních ročnících základní školy (Mlčáková, 2009).

Český jazyk jako předmět má již tradičně v českém školství dominantní pozici. I přes překotné civilizační změny za posledních zhruba padesát let je dovednost číst a psát stále základem vzdělání. Proto je pozice tohoto předmětu v systému vzdělávání neotřesitelná. Je pravdou, že přetrvávají i tradice, které je třeba změnit. V minulosti nebylo obvyklé vyučovat příliš ke komunikaci, dorozumívání; tradičně se spíše vyučovaly znalosti o jazyce. Podle Spilkové (2005, s.143) by výuka českého jazyka „měla být koncipována jako soustavná průprava k efektivnímu používání mateřštiny.“

V České republice se děti učí psát v prvním ročníku základní školy, tzn. přibližně v šesti letech. Samotnému psaní předchází přibližně dva měsíce dlouhé, tak zvané přípravné období, charakterizované uvolňovacími grafomorickými cviky a rytmicizací. Cílem těchto cvičení je uvolňování celé paže s postupem od ramenního kloubu přes loketní k zápěstnímu až prstům ruky. Tomuto cíli se blížíme pomocí činností s papírem (vystřihování, trhání, skládání) a drobnými předměty (navlékání korálků atd.) či hrou s plastelínou. V další etapě se dostáváme k přípravným kresebným cvikům, které motivujeme krátkými rytmickými větami, které evokují tvar čáry (např. včelka poletuje mezi květy). Takovými tvary mohou být například závitnice, spirály, oblouky, kruhy, ovály, vlnovky a čáry různými směry. Cviky píšeme často, ale krátkou dobu (max. 5 minut) a několikrát je obtahujeme. Cílem je zkoordinovat mozgová centra, zrakový orgán a výkonný orgán, tedy svaly paže, ruky a prstů. Výsledkem pak mají být svižné, v žádném případě ne křečovité, pohyby ruky po papíře. S kresebnými cviky vždy začínáme na větší formát (alespoň papír A3 nebo balící papír či tabule), nejlépe ve stoje. Psací náčiní by mělo zanechávat stopu bez přílišného přitlaku na podložku. Dále postupujeme na šikmou plochu až k vodorovné a současně zmenšujeme formát papíru. Kresebné cviky

doplňujeme cviky uvolňovacími. Postupujeme od ramene, přes loket k zápěstí a prstům. Cviky je třeba motivovat běžnými činnostmi jako trhání ovoce, hra na klavír atd..

V případě běžného psacího písma následuje nácvik psacích prvků jednotlivých písmen jako jsou ostrý obrat, šikmé čáry přes linku, horní a dolní zátrhy, horní a dolní kličky apod. K tomuto účelu žáci používají obyčejnou tužku a prvky trénují nejprve do široké liniatury, která se postupně zužuje. Teprve po absolvování všech těchto dílčích aktivit přistupujeme k vlastnímu nácviku písmen. „Při nácviku psaní písmen se srovnávají tvary tiskací a psací abecedy“ (Doležalová, 1998, s.33). Žáci porovnávají tiskací a psací písmeno a hledají podobnosti. Učitel napíše písmeno na tabuli a děti se ho snaží napodobit, neustále porovnávají svůj tvar s předlohou. Nadále upevňujeme spojení hláska – písmeno a to pomocí opisu, přepisu a diktátu. V této fázi můžeme pomalu a postupně přejít k psaní slabik, slov a vět.

Doležalová (2011, s.18) uvádí, že „psaní slabik a slov se opírá především o akusticko-kinestetickou analýzu slyšeného, vyslovovaného slova. K ní přistupuje analýza a syntéza grafomotorická. Tato analýza se opírá o optickou analýzu a syntézu obrazu slova a jeho písmen.“ Než žák napíše slabiku nebo slovo, měl by nejprve provést rozbor, aby si uvědomil pořadí písmen.

Podle Šimkové (2012, s.57) se „v moderním pojetí výuky počátečního psaní zdůrazňuje čitelnost před dokonalostí formy.“ Tato zmínka nahrává směrem k písmu Comenia Script, které je téměř za všech okolností dokonale čitelné.

V posledních letech došlo k mnoha změnám jak společenským, tak v předškolní výchově dětí, změnil se i přístup k informacím. Mění se organizace a celková koncepce vyučování v 1.období 1.stupně. V návaznosti na tyto změny je třeba přizpůsobit metody a formy práce při výuce počátečního psaní a čtení.

Cílem výuky psaní je umět *čitelně* a správně napsat slova a krátké věty psacím písmem. Avšak autoři metodické příručky nakladatelství Alter již reflektují změny a do závorky dodávají – nemá-li škola jinou koncepci (myšleno písmo Comenia Script). Dále uvádí, že více než na dokonalý tvaropis kladou důraz na čitelnost a přiměřené tempo, upřednostňují obsah před vnější formou (Wildová, 2011). Což podle našeho názoru dělají i autoři někdy zatracovaného písma Comenia Script.

3.4.1 Stručná historie metod psaní

Pokud se zabýváme současnými metodami psaní, je třeba se alespoň okrajově zmínit o historii těchto metod. Výuka čtení a psaní má za sebou z historického hlediska dlouhý a složitý vývoj. Je známo velké množství metod výuky. V 19.století se v této oblasti odborníci zaměřovali na to, jaké psychické procesy probíhají při čtení a psaní. Obecně rozlišujeme dvě skupiny metod počátečního čtení (a psaní) podle toho, na kterou složku procesu klademe důraz. Jsou to metody syntetické a metody analytické, na pomezí nichž stojí metoda analyticko-syntetická (která má svým pojetím blíže k syntetickým metodám). V této kapitole vycházíme především ze Švrčkové (2011).

Metody syntetické pocházejí již ze starověkého Řecka a Říma. Základním předpokladem těchto metod je, že má-li čtenář text pochopit, musí si ho převést do zvukové podoby. Sluchová percepce je tedy primární. Základní útvarem je hláska (respektive písmeno). Písmena se sdružují do slabik, slabiky do slova. Již z názvu vyplývá, že základní principem je syntéza (skládání). Syntetické metody můžeme dále dělit na dvě podskupiny: metody slabikovací a hláskovací. Do skupiny metod slabikovacích patří pouze metoda slabikovací neboli písmenková, jejíž principem bylo pamětné učení názvu písmen. Do druhé skupiny metod hláskovacích řadíme metody: náslovných hlásek, fonomickou, fonetickou, skriptologickou, genetickou (zapisovací), normálních slabik, Petrákovu a slabikovou neboli souhláskovou.

Analytické metody mají své kořeny ve Francii na konci 18. století, přičemž jejich úkolem mělo být odstranit nedostatky metod syntetických. Základním principem je analýza, rozklad slova na slabiku, slabiky na hlásky. Jako primární je zde chápána zraková percepce – k pochopení textu stačí zrak. Zakladatelem této metody byl J.J. Jacotot. Výuka se zakládala na pamětném učení, přičemž dospělým žákům předčítal věty, které po zapamatování analyzovali. Dále k metodám analytickým řadíme metody: Vogelovu (normálních slov) a globální. Při výuce vycházíme od slova, doplněného jeho obrázkem, potom postupně přecházíme od celku k částem. Výhodou této metody je, že žáci jsou schopni hned číst celá slova a ihned tak vnímat jejich význam.

Od 50.let do roku 1989 byla jedinou dovolenou metodou výuky počátečního čtení a psaní metoda analyticko-syntetická. Tato metoda prošla řadou proměn.

Existuje takzvané původní pojetí, které můžeme řadit spíše k metodám slabikovacím. Vůdčí osobností této metody se v 50. letech 20. století stala Jarmila Hřebejková. Pod jejím vedením se ověřily a do škol zavedly učebnice *Živá abeceda* a *Slabikář*. Vychází se z jednotlivých elementů jazyka (písmeno, hláska) a syntézou se skládají jednotky větší (písmena->slabiky->slova->věty->texty). Písmena abecedy jsou pro lepší fixování asociována s obrázky předmětů začínajících na tuto hlásku.

3.4.2 Současné metody psaní

V současné době, jak už bylo řečeno, prochází výchovně-vzdělávací proces změnami, které směřují k rozvoji individuality žáka, ke spolupráci a zaměření na individuální vzdělávací potřeby každého žáka. Je třeba volit vhodnou organizaci výuky, integrovat výuku počátečního čtení a psaní do ostatních předmětů, zařazovat projektové vyučování. Výuka by měla být činnostního charakteru s velkým množstvím obměn a podnětů. Hlavní složkou výuky v prvním ročníku je didaktická hra. Důležitou součástí kvality vyučování je výběr materiálních didaktických prostředků. Učitel musí tyto prostředky volit tak, aby děti motivovaly a zefektivnily výuku. Výuka by měla vést žáky k samostatnému řešení problémů. Pokud však chceme pracovat podle těchto principů, musíme užívat takové metodické postupy a výukové aktivity, které je podporují (ne pouze frontální výuku). V dnešní době máme k dispozici nepřeberné množství těchto metod. Jsou to například metody: analyticko-syntetická, genetická, globální a metoda *Sfumato*. Tyto metody může vyučující kombinovat a užívat v různých variacích.

I přes řečené je nejčastěji používaná metoda výuky psaní analyticko-syntetická, metoda genetická je na druhém místě. Ostatní metody jsou využívány v mnohem menší míře (Švrčková, 2011).

Analyticko-syntetická metoda je podložena dlouholetými zkušenostmi pedagogů. Je vhodná pro valnou většinu dětí, protože je to metoda přirozená. Například učebnice z řady nakladatelství *Nová škola* používají analyticko-syntetickou metodu podpořenou vázaným slabikováním. Tuto metodu však ještě podporují tím, že vyučování čtení a psaní je spojeno s rozvíjením řeči a myšlení. Výslednou metodu pro své účely nazvali jako kinestetickou. Výuka pak probíhá následovně. Z mluveného textu se analyzují jednoduché věty, které rozložíme na slova. Ze slov analyzují hlásku. Hláska je tedy vždy vyvozena z mluveného

slova. Žák musí znát význam všech slov, se kterými pracujeme. Podstata čtení slov je čtení slabiky v celku. Žák provádí řečově motorickou syntézu tím, že vysloví slabiku najednou. Když pak dokáže slovo rozložit na slabiky a celé slabiky přečíst, není pro něj čtení slov a vět problém. Vázané slabikování může u žáků přetrvávat až do druhého ročníku, nebrání však žákovi v pochopení čteného. Psaní se vyučuje zároveň se čtením. Analyticko-syntetická činnost probíhá u výuky obojího. Cílem výuky psaní v této metodice je naučit děti správně držet psací náčiní, správně u psaní sedět, psát správné tvary psacích písmen a správně je spojovat, čehož výsledkem by mělo být čitelné a úhledné písmo. Automatizace psaní není prvotním záměrem prvního ročníku (Doležalová, 2011).

Původní analyticko-syntetická metoda podle Hřebejkové prošla v posledních letech jistou inovací. Už není nejdůležitější technika čtení, jako jeho funkčnost (důraz na porozumění textu). Učiteli se dostává větší volnosti ve volbě postupů a metod, jeho práci charakterizuje: variace s jinými metodami, problémové učení, projekty, podporuje „čtenářství“, kooperace žáků – skupinová práce, podporuje tvořivost žáků, podporuje sebehodnocení žáků, užívá i jiné materiály, ne pouze učebnici. Děti se neučí zvlášť samohlásky a souhlásky, a slabiky tak mohou tvořit hned po osvojení několika písmen. Již se nepracuje se slabikou jako základní jednotkou, ale může se vyučovat podobně jako v metodě genetické pomocí analýzy slova na hlásky. V modernějším pojetí se hodiny nedělí na psaní, čtení a literární výchovu.

Učebnice pro výuku počátečního čtení a psaní nakladatelství Alter jsou koncipovány pro metodu přirozených slabik a slov. Autoři však dodávají, že jejich učebnice mohou být použity i pro metodu analytickou, syntetickou i jejich varianty (Wildová, 2011).

Druhou nejčastěji užívanou metodou pro nácvik počátečního čtení a psaní metoda genetická. Je to M. Wágnerovou upravená Kožíškova metoda z počátku 19. století. Užití této metody v českých školách je uváděno v 11%. Metoda vychází „z přirozeného vývoje vnímání písmene dítětem v období předškolního věku, tj. v době, kdy se dítě často naučí číst samo.“ (Švrčková, 2011, s.71).

Děti se nejdříve zajímají o velká psací písmena, napodobují je. Pokud následně syntetizujeme písmena, vznikají slova. Genetická metoda je postavena na principu „jedné náročnosti“. Děti se v jednom období seznamují s určitými tvary písmen.

K zapamatování písmen se využívají hry a umělecké činnosti, případně v začátcích využíváme jména žáků. Po velkých tiskacích písmenech následují malá tiskací písmena a až následně psací tvary. Druhým principem je „učení se čtení zapisováním“, to znamená, že co děti čtou, to hůlkovým písmem píší. Při výuce touto metodou je důležitý rozvoj fonematického uvědomování (cvičení na hláskovou syntézu slov), což je základ pro hláskování. Výuka v tomto konceptu je komplexní, nečlení se na čtení, psaní a literární výchovu. Tato metoda se řídí záměry RVP ZV, podporuje individuální přístup k žákům, činnostní přístup, střídání organizačních metod, tvořivost učitele, projektové vyučování.

Kromě klasických metod je v současném školství používána též takzvaná alternativní metoda ve psaní, která se opírá o poznatky Galperina, zpracované Šemberovou. Tato metoda se zakládá na opěrných bodech pro psaní písmen a na postupném odstraňování pomocných linek. Autoři této metody vychází z toho, že pomocná liniatura je u úspěšných písařů třeba jen u prvních osmi písmen, která se učí psát. U slabších dětí je sice potřeba trochu déle, ale obecně pouze do okamžiku, kdy si dítě osvojí princip činnosti psaní. V tomto okamžiku je úkolem učitele to rozpoznat a nechat dítě psát bez této pomocné liniatury (Šimková, 2012).

Jako příklad postupu při nácviku klasického psacího písma uvádíme metodický postup z písanek nakladatelství Alter. Při nácviku klasického psacího písma se jako součást nácviku uvolňovacích cviků nacvičují základní elementy písma, jako jsou kličky, ovály, kružnice, zátrhy, oblouky, vlnovky, stoupající a klesající čáry. V této fázi se používají měkké psací nástroje, které snadno zanechávají stopu. Formát písanky pro toto období je zvětšený – A4. V dalším období se učí psát tvary psacích písmen, jejichž tiskací tvary už znají z Živé abecedy. Podle tohoto metodického průvodce je vhodné, aby žáci psali tužkou i třeba celý první ročník. Případně si žáci mohou ve spolupráci s rodiči a učitelem psací nástroj zvolit, není tedy důvod, aby celá třída psala stejným psacím nástrojem. Po nacvičení tvarů písmen žáci píší slabiky, posléze slova a věty (Wildová, 2011).

Psaní se stejně jako ostatní předměty řídí didaktickými zásadami, jako je především postupné zvyšování obtížnosti, postup od známého k neznámému, názornost, systematický přístup k výuce. Souběžně probíhá nácvik čtení a psaní. Výuka čtení a psaní na sobě bezprostředně závisí. V dnešní škole existuje několik variant výuky čtení a psaní. Čtení a psaní se mohou učit zároveň, čtení se může učit

prostřednictvím psaní a poslední variantou je dřívější výuka čtení a pozdější výuka psaní. Přes četné změny v českém školství v posledních letech zůstává metoda nácviku psaní bez větších změn. V prvním ročníku si děti v těchto oblastech vytvářejí návyky téměř na celý život. Právě neměnnost metody nácviku psaní i přes překotné změny v celém školství se ocitá pod drobnohledem a stává se z ní hlavní argument zastánců písma Comenia Script.

3.5 Hygienické návyky při psaní

Dítě se při psaní musí cítit pohodlně a přirozeně, jinak je zbaveno jistoty a motivace. Přecvičování špatných návyků není příjemný a jednoduchý proces, měli bychom proto dbát na to, aby si dítě zafixovalo správné návyky již od samého začátku.

Základní návykem při psaní je správné držení psacího náčiní a to třemi prsty. Třetím, prostředním prstem ho dítě podpírá ze spodu, palcem přidržuje z jedné strany a ukazovák je na náčiní lehce položen shora. Palec by měl být lehce pokrčen, naopak ukazovák rozhodně ne. Takové „prolomení“ druhého prstu ukazuje na přílišný tlak na náčiní. Zbylé dva prsty by vždy měly být pod linkou, na kterou žák píše. Psací náčiní by se mělo držet lehce, asi 2-3 cm nad hrotem. Pero nebo tužka a deska stolu by měly svírat úhel přibližně 45°. Konec psacího náčiní by měl směřovat k ramenu píšící osoby. Při výuce psaní začínáme obyčejnou tužkou č.2, později přecházíme k plnicímu peru. Ke správnému držení dítě nejlépe vede klasické plnicí pero. Žák na pero netlačí, drží ho lehce a uvolněně, inkoust se uvolňuje plynule i bez tlaku.

Ruka se při psaní opírá o malíkovou stranu. Druhá ruka posunuje papír, má při tom opěrnou funkci. Pravák si papír natáčí pravým horním rohem nahoru, dolní roh má mířit doprostřed hrudníku. Šimková (2012) uvádí, že vzorový sklon písma je 75° doprava i když dodává, že stojaté písmo je rychlejší a čitelnější. Tím nahrává písmu Comenia Script. Toto písmo je v tomto směru jednodušší i pro leváky, kteří mají tendenci psát stojatě, někdy písmo i mírně naklání doleva. Dítě by u psaní mělo sedět na 2/3 sedátka židle, nohy ohnuté do pravého úhlu a chodidla pevně spočívají na podlaze. Trupem se žák naklání mírně vpřed, přičemž tento pohyb by měl vycházet z kyčelního kloubu. Oči by měly být od desky stolu vzdáleny přibližně 30 cm. Žák se o lavici opírá oběma předloktími, která tvoří

trojúhelník. Na předloktích však v žádném případě nesmí spočívat váha těla! Lokty jsou při psaní mírně vzdáleny od hrudníku.

Správně zvolená židle a k ní správně zvolený stůl se pozná podle toho, že končetiny v kolenou i loktech svírají víceméně pravý úhel. Chodidla by měla volně spočívat na podlaze. K hygieně psaní neodmyslitelně patří vhodné a dostatečné osvětlení pracovní plochy. Pravákům vyhovuje světlo přicházející zleva, levákům zprava. Je třeba tyto návyky žáky naučit a také je vyžadovat.

Dítě by se při psaní mělo cítit přirozeně, mít z něj radost. Nemělo by vraštit čelo, šilhat, kazit si oči nebo mít při psaní zatnuté zuby. Důležité je také plynulé dýchání. Naším cílem je uvolněnost a ne ztuhlost a napětí!

4 Typy písma

V České republice používáme písmo zvané latinka, jehož historie sahá až do 2. století před naším letopočtem (Penc, 1961). V této kapitole se budeme stručně věnovat historii písma a jeho vývoji až k současnému psacímu písmu užívanému v českých školách.

4.1 Historie písma

Ve starém Římě se používaly pouze tzv.verzátky (písmena velké abecedy), toto nápisové písmo se od té doby nazývá římská kapitálka. Tento typ písma se uchoval až do dnešní doby. Je charakteristický svou čitelností. V této kapitole vycházíme především z Pence (1961).

Vývoj písma z hlediska tvarového závisí na mnoha podmínkách, zejména na materiálu, na který se píše (kámen, hlína, vosk, pergamen, papír) a nástrojích (dláto, hůlka, rydlo, dřívko, rákos, brk, štětec) respektive na rychlosti psaní. Změna tvaru písma vzniká vždy funkčně, podle toho, jaké možnosti připouští nástroj, jímž se písmo vytváří. Před vynálezem knihtisku bylo třeba knihy opisovat. V této době se psalo seříznutým brkem a vznikalo tak „stuhové“ písmo. Snahou o větší efektivnost množení knih se začínalo psát rychleji a o to jednodušší písmo bylo třeba použít. Tento proces zjednodušování písma provází písmo v podstatě od jeho samého počátku. Zrychlení psaní bylo provázáno zaoblením písmen, které umožňovalo menší počet tahů. Tímto způsobem vzniklo písmo unciální (5.st.n.l.). Těmito změnami se stíraly rozdíly mezi jednotlivými písmeny a písmo se stávalo méně čitelné. Za účelem opětovného zvýšení čitelnosti nastaly další změny. Prodloužily se svislé tahy písmen, které zřetelně vyčnívaly buď nad střední výšku písmen nebo pod ni. Tak vzniklo tzv. písmo polounciální. Kolem 9.st.n.l. z předešlého písma vzniklo ve Francii písmo zvané karolinská miniskule, které bylo malou abecedou.

„Tím je dokončen vývoj tvarového systému dvou abeced – malé a velké – tak jak ho dodnes používáme“ (Penc, 1961, s.13). Přičemž tvary písmen karolinské miniskule se nejvíce podobají tvarům „nového“ písma Comenia Script. Po vynalezení knihtisku se staly základem všech tiskacích písem římská kapitálka a karolinská miniskule. I přes vynález knihtisku si psané písmo nadále udržovalo svůj význam, i když se zvýšily nároky na rychlost opisu knih. Aby toho mohlo být docíleno, udály se další změny. První z nich je naklonění písma mírně vpravo, které

bylo výhodné, aby píšící lépe viděli na psaní písmen. Druhou změnou je zahájení spojování písmen, kterou se eliminovalo přerušování a opětovné navazování tahů, které písaře zdržovalo. Tato fakta hovoří proti písmu Comenia Script, které se spojovat nemusí a pokud ho spojujeme, nemusí to být jednotažně.

Písmo, které již reflektovalo tyto změny se nazývalo kurzívní neboli běžné a vzniklo v době renesance. „Renesanční kurzíva bezprostředně předchází našemu dnešnímu rukopisnému písmu“ (Penc, 1961, s.13).

4.2 Současné psací písmo

Latinku, která je dnes používána v našich školách, můžeme historicky vysledovat pouze asi 160 let nazpět. Byla do českých škol zavedena v roce 1849. Podkladem pro toto písmo byla anglická psací latinka. Toto písmo bylo značně dekorativní. Dříve se v našich školách používal švabach neboli kurent. Psací vzor, který se v současnosti používá v českých školách má tedy svůj původ v krasopisných písmech 19.století. Naposledy byl tento typ školního písma upravován v 70. letech 20. století.

Původní krasopis byl založen na přítlaku pera – písmo bylo jakoby stínované, linie slabší či silnější, což podporovalo čitelnost. V dnešní době píšeme monolineárními psacími nástroji jako je propisovací tužka či kuličkové pero, proto, ani za použití klasického psacího písma, nemůžeme hovořit o krasopisu. Anglická latinka Copperplate přišla do Čech na začátku 19. století v době, kdy ji již angličtí pedagogové odmítali jako pro děti nevhodnou (Lencová, 2008).

V roce 1932 proběhla reforma, která zavedla jednotné tvary psacího písma v celém Československu. Toto písmo již bylo monolineární, ne stínované. Avšak bez stínování písmo ztrácelo na čitelnosti. V padesátých letech Penc vytvořil nové tvary písma. I přesto, že písmena byla příliš složitá a velmi úzká, se s malými obměnami používají dodnes.

Klasické psací písmo obsahuje smyčky, které vznikly již v baroku ze zdobených horních přetahů. Zastánci tohoto písma říkají, že smyčky podporují rychlost psaní. Autorka Comenia Script se domnívá, že pokud v některých případech smyčky písmo urychlují, tak tím utrpí čitelnost napsaného textu (Lencová, 2008).

Mlčáková (2009, s.26-27) uvádí o klasickém psacím písmu toto: „Obecně se upřednostňuje jednotážné psaní písmen a jejich jednotážné spojování do slov. Učitel vede žáky k tomu, aby psali diakritická znaménka až po napsání celého slova. Vede to k nácviku rytmického psaní, které usnadňuje žákům udržovat stejnou výšku, vzdálenost a sklon písmen. Od tohoto požadavku je upuštěno u dysortografiků, u nichž se naopak doporučuje psaní diakritických znamének ihned po napsání písmene.“

Doležalová (1998) k tomuto uvádí, že stále zůstává nezodpovězena otázka, kdy psát diakritická znaménka, zda po napsání písmene či celého slova. Výhody spojené s psaním diakritiky ihned společně s písmenem jsou podle této autorky následující: napsané písmeno odpovídá hlásce, dítě neztrácí čas opětovným čtením slova a doplňováním znamének, na znaménka nezapomíná, dlouhá slova je obtížné psát jedním tahem a proto je přerušování žádoucí. Proti tomuto stojí jen nepatrné důvody, proč psát slovo jednotážně – po napsání znaménka není napojení tahu dokonalé. Dále uvádí, že psaní diakritických znamének ihned po písmenech narušuje jednotážnost a vazebnost.

Srovnání těchto autorek nám potvrzuje výhodnost záměru autorky Comenia Script, která zcela odůvodněně doporučuje psaní diakritických znamének ihned po napsání písmene.

Sklon klasického písma se pohybuje mezi 90° (písmo stojaté) do 60° (písmo ležaté). Optimální je sklon 75°, přičemž je nejdůležitější zejména jednotný sklon písemného projevu.

Současné psací písmo nabízí učitelům několik variant tvarů písmen. Děti se psací písmo z počátku učí pomocí obtahování. Různí vydavatelé písanek používají jiné pomocné linky a jinou velikost písma, různě řadí písmena v průběhu školního roku. Stále je dodržována zásada od jednoduššího ke složitějšímu. Po dětech se při nácviku vyžaduje přesné provedení tvaru, velikosti a sklonu, což pro ně není jednoduché a už vůbec ne zábavné. K tomu se ještě přidávají zásady hygieny psaní.

Šimková (2012, s.58) vychází z řečeného a uvádí, že je třeba „aby pedagogové hledali nové možnosti optimalizace podmínek pro psaní.“

Abychom mohli nějakým způsobem porovnávat klasické psací písmo a písmo Comenia Script, musíme si ujasnit kritéria, kterými jsou především znaky písma.

Znaky písma dělíme na kvalitativní a kvantitativní. Kvalita písma je vyjádřena čitelností a úhledností, jde tedy především o vzhled písma. V této kategorii posuzujeme tvar a velikost písma, úměrnost a stejnoměrnost velikostí písmen, jednotažnost a přípojnost tzn. vazebnost písmen, sklon písma, hustotu a rytimizaci písma, celkovou úpravu písemností. Kvantita znamená rychlost, počet napsaných písmen za časovou jednotku (Penc, 1961).

5 Comenia Script

Comenia Script je nový typ nespojitého psacího písma, který byl navržen za účelem zjednodušení psaní a lepší čitelnosti. V této kapitole popíšeme důvody a okolnosti vzniku tohoto písma, jeho vzhled a vlastnosti; vznik, průběh a závěr pilotního programu.

Toto čitelné písmo bylo navrženo pro potřeby dětí i dospělých a především pro potřeby budoucnosti, kdy se rukou nebude psát téměř vůbec. Celý název typografického projektu zní „Comenia – České školní písmo“ a jeho autory jsou Radana Lencová, Tomáš Brousil a František Štorm. Tento projekt nebyl primárně určen do škol, ale také pro vydavatele učebnic a pro infosystémy ve školách. Projekt získal několik ocenění, například Zlatou medaili v soutěži evropského designu ED AWARDS 2009 a také Cenu ministra kultury v soutěži Nejkrásnější české knihy 2008 v kategorii školní učebnice a didaktické pomůcky v tištěné podobě (Šimková, 2012).

V dnešní době rychlého a hektického životního stylu se mění mnoho zaběhlých stereotypů. Lidé ve všech oblastech lidské činnosti preferují rychlost a jednoduchost. Jsou zvyklí denně používat počítač i pro komunikaci s blízkými lidmi. Pokud i přesto používají psaní rukou, jejich písmo bývá značně nepodobno písmu, které se učili v prvních ročnících základní školy. Mají sklon písmo zjednodušovat, píší spíše tiskacími znaky, které nejsou dokonale spojené. Lidé dnešní doby jsou v naprosté většině přivykli přicházet do styku s písmem tiskacím (Lencová, 2008).

Tatáž autorka (2011 a) uvádí, že její písmo Comenia Script však není písmem tiskacím, ale psacím, protože se píše rukou. Název tohoto písma, je složen ze slov Comenia od Comenius (J.A. Komenský) a Script jako písmo ke psaní. Prvotním impulsem k vytvoření tohoto písma byla otázka proč dnes lidé píšou tak nečitelně? Autorka písma se na ní pokusila odpovědět ve své doktorské práci Kaligrafické písmo – rukopisné písmo.

Autorka nového, zjednodušeného, písma Comenia Script Radana Lencová uvádí „Každá doba by měla mít své psací písmo, které jí odpovídá“ (Lencová, 2008, s.7). Dále se tatáž autorka domnívá, že krasopisné písmo, které se ve školách dosud používá, neodpovídá požadavkům dnešní doby. A místo toho,

aby se děti ve školách učily písmo zbytečně složité, které si v dospělosti stejně zjednoduší, měli bychom udělat krok vpřed k jednoduchosti, lepší čitelnosti a použitelnosti psacího písma v každodenním životě. Autorka tohoto písma se vyhýbá označení psací vzor, protože psací vzor se by se měl přesně napodobovat. Návrh písma Comenia Script má mít úlohu základního tvaru, který si každé dítě individuálně přizpůsobí.

Na začátku roku 2012 se tématu Comenia Script věnoval celostátní deník Mladá fronta DNES a to dokonce na titulní stránce. Projekt byl označen jako „psací experiment“. Článek informuje veřejnost o novém písmu, které bylo zkušebně zavedeno do několika desítek škol, a které by mělo zjednodušit psaní a čitelnost psaného textu. Dozvídáme se o postupných změnách názorů na tento projekt a to především z řad učitelů. Na začátku projektu bylo mnoho učitelů proti nespojitému písmu, protože prý nerozvíjí obě mozkové hemisféry. Nezapojením obou hemisfér se vytrácí kreativita. Oponenti však dodávají, že ruka udělá při psaní stejnou dráhu při obou typech písma, jenom stopa na papíře je odlišná. Autor článku dále uvádí, že během 5000 let historie písma se psalo převážně nespojitými formami písem a to v latince, řečtině, hebrejštině i arabštině. Učitelé zařazení do pilotního projektu zaznamenali, že písmo je velmi vhodné pro dyslektiky a dysgrafiky. A také, že se děti toto písmo učí snáze a rychleji. Autor článku na podkladě rozhovorů s autorkou projektu Radanou Lencovou a učiteli vyzdvihuje výhody tohoto písma, jako například to, že tento typ písma se vyskytuje všude kolem nás. Na rozdíl od psacího písma, které se používá téměř výhradně ve škole. Dále je výhodou, že diakritická znaménka se píší ihned po napsání písmena a ne až po napsání celého slova jako u psacího písma. Tento rozdíl výrazně snižuje chybovost, respektive zapomínání diakritických znamének. Autor v rozhovoru s jednou z učitelek účastnicí se pilotního projektu společně zdůrazňují, že je třeba, aby učitel i rodič šli do tohoto projektu dobrovolně a s chutí (Jandourek, 2012).

Původ tohoto písma hledejme u renesanční italiky, která se vyznačuje jednoduchostí a malou dekorativností písma. Velká písmena se zaznamenávají pomocí římské kapitály. Tento typ písma bychom zařadili k tiskovým kurzívám, což je v podstatě nakloněné tiskací písmo. Kurzíva, kterou běžně píšeme na počítači, byla inspirována právě rukopisným písmem; a z tohoto podnětu se

autorka zpětně inspirovala k vytvoření rukopisného písma velmi podobného tomu tiskovému.

Písmo Comenia Script není jednotažné. Písmena se řadí vedle sebe a spojení vznikají přirozeně tam, kde je potřeba. Takové „praktické spojení dvou a více písmen se nazývá ligatura“ (Lencová, 2008, s.16). Ligatury v písmu Comenia Script existují v několika variantách, ze kterých je možno vybírat. Naprosto přijatelná je i varianta bez ligatur. Dále platí, že velká a malá abeceda se na sebe nenapojují. Přirozený pohyb ruky po papíře zanechává přerušovanou linii, protože psací pohyb má svůj individuální rytmus u každého z nás. Je také žádoucí písmo přerušit, pokud je třeba zapsat diakritické znaménko. Nemůžeme pak na něj po napsání slova zapomenout a také potom dětem dává napsané slovo ihned smysl. A za třetí, mějme na zřeteli, že písmeno s háčkem či čárkou znázorňuje úplně jinou hlásku, než písmeno bez diakritiky. Z psychologického hlediska je výhodné učit děti k postoji ve smyslu přísloví: „co můžeš udělat hned neodkládej na zítřek“.

Písmo Comenia Script má vytvořené tahy i pro žáky píšící levou rukou. Toto písmo tedy levákům více vyhovuje, stejně jako všem dětem, které mají se psaním problémy. To mohou být například děti s dysgrafií nebo děti cizinců. Velkou výhodou, především pro učitele, je existence „Comenia“ fontu v počítačových textových editorech. Mohou si tak vytvářet materiály do výuky. Pro tento typ písma existují písanky *Kreslím tvary*, *Umím psát* (existuje ve variantě pro analyticko-syntetickou metodu nebo pro genetickou). Pro 2.ročník potom písanka *Umím psát na cestách* (Šimková, 2012).

Tatáž autorka dále uvádí charakteristické znaky písma Comenia Script a jeho výhody. Písmo neobsahuje složité barokní tahy, které se v pozdějším životě tak jako tak nepoužívají. Dítě si volí sklon písma podle svého úsudku. Napojování je volitelné nebo se písmena napojovat nemusí, což pomáhá čitelnosti písma. Podoba s tiskovým písmem umožňuje zjednodušit systém čtení a psaní, protože se děti rázem neučí čtyři, ale pouze dvě varianty téhož písmena. Několik písmen a číslic má více tvarových variant, je vhodné, aby se s těmito variantami děti seznámily až ve 2. třídě.

Sklon písma je pro každého člověka ryze charakteristická vlastnost. Neměl by tedy být přesně stanoven. Lidé mění sklon písma během života, ale i během

dne, například podle nálady. Písmo Comenia Script nemá v základní verzi žádný sklon, každé dítě si může svůj sklon zvolit. Až dítě zvládne psaní abecedy, je dobré směřovat je k mírnému sklonu (asi 7°) doprava, což umožňuje rychlejší psaní.

- **Malá abeceda**

Vzorem pro malou abecedu písma Comenia Script je „renesanční písmo „kancelaresky“, pro které jsou charakteristické dříky bez smyček a přiřazování písmen místo spojování“ (Lencová, 2008, s.12). Ke zvýraznění dříků se používají tzv. serify – drobné přetahy označující začátek tahu, které píšeme vždy zleva doprava (*h*). Použitím serifů se písmo stává čitelnějším (příloha č.1 a 2).

Při nácviu písma se používá poměr liniatury 5:8:5 mm. Klasické psací písmo využívá poměr 6:6:6 mm. Střední výška písma (např. o) je tedy větší než u standardně používaného písma. Základní linka je vyznačena plnou čarou, doprovodné linie čarou přerušovanou. Na úplném začátku psaní doporučuje autorka písma dopřát dětem prostor a určit jim pouze základní linku (Lencová, 2008).

- **Velká abeceda**

Velkou abecedu píšeme pomocí římské kapitály, která je jednoduchá a proto velmi rychlá. Písmena velké abecedy fungují samostatně, bez navazování na písmena abecedy malé. Velká písmena jsou na první pohled nápadným prvkem textu, který upoutává pozornost na začátky vět a vlastní jména. Dítě nikdy nenapiše velké písmeno dokonale rovně, ale písmo se přizpůsobí rytmu a tlaku na psací nástroj a vzniká tak originální rukopis. Originalitu také nacházíme ve způsobu, jakým dítě píše přetah vlevo (například u písmen D, P, E) (příloha č.2).

- **Tvarové varianty**

Několik písmen abecedy Comenia Script je možné napsat více způsoby. V základním provedení abecedy se objevují čtyři písmena a dvě číslice, která mají dvě tvarové varianty. Nabízí se možnost rozhodnout se pro jednu variantu nebo používat obě dvě. Jedná se o písmena *f*, *k*, *y*, *R* a číslice 3 a 4 (příloha č.1).

Naproti tomu Penc (1961, s.35) u klasického psacího písma zdůrazňuje „jednotnost tvarů, v nižších třídách nepřipouštíme druhotvary písmen. Tím pěstujeme jednoznačně psací návyky žáků a účinně tak podporujeme postupnou automatizaci psacího pohybu, neboť žák se nemusí před napisováním písmen rozmyšlet a vybírat, které ze dvou nebo tří tvarů má napsat.“

5.1 Pilotní program

K tomu, aby mohlo být písmo Comenia Script ověřeno v reálném školním prostředí, byl zapotřebí takzvaný pilotní program. To znamená předběžná studie na relativně malém vzorku žáků. Tímto způsobem se otestovává návrh nějakého experimentu, v našem případě písma Comenia Script.

5.1.1 Vznik pilotního programu

Jak vznikl pilotní program písma Comenia Script? V době, kdy toto písmo vzniklo (v roce 2009), objevilo se mnoho rozporuplných názorů. Zda je písmo vhodné, zda je vhodné pro všechny děti nebo vhodnější pro určité skupiny dětí, jako jsou například dyslektici a dysgrafici. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy se pokusilo získat stanovisko, které zastává Pedagogické fakulta Univerzity Karlovy v Praze k písmu Comenia Script. Představitelé fakulty v čele s Radkou Wildovou podle učitelských novin odpověděli, že „bez seriózní pilotáže nemohou žádné stanovisko vydat“ (Štefflová, 2011, s.8). Ministerstvo souhlasilo s pilotáží na 40 školách, které se do projektu dobrovolně zapojí. Účelem pilotního projektu nebylo od základu měnit českou psací abecedu, ale ověření vhodnosti písma pro různé skupiny dětí. Učitelé, kteří se do projektu zapojili, musí být plně kvalifikovaní, s několikaletou praxí v prvních třídách ZŠ. Samozřejmě také rodiče museli souhlasit se zařazením dítěte do třídy, která se projektu zúčastnila. Pilotní projekt byl zahájen 1. září 2010. Děti, které takovou výuku absolvují, mají tuto skutečnost uvedenu na vysvědčení. Pokud by změnily školu či třídu, měl by na tento fakt být brán zřetel.

Zájem učitelů o zařazení do pilotního projektu předčil očekávání. Bohužel ne všichni nadšení učitelé se dočkali souhlasu vedení své školy. V druhé řadě museli čelit nesouhlasu některých rodičů. V několika případech se však vyučující nedala odradit a vyučuje část třídy písmem klasickým a část novým písmem Comenia Script. Na začátku pilotáže existoval předpoklad, že děti se budou Comenia Script

učit pouze jeden školní rok a ve druhém ročníku se naučí klasické psací písmo. V průběhu projektu „se ukázalo, že to zřejmě nebude nutné. Děti se s běžnou psací abecedou setkávají ve slabikáři, a tudíž ji umějí přečíst“ (Štefflová, 2011).

5.1.2 Průběžná zpráva pilotního programu

V listopadu 2011 byla na internetových stránkách Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zveřejněna zpráva o průběhu pilotního programu tohoto projektu s názvem Comenia Script – pozitivní motivace pro psaní. Tato zpráva⁵ uvádí, že účelem prvního roku pilotního programu bylo zjistit, jaký bude rozvoj dovednosti psát při použití tohoto písma. Jaká bude u dětí kvalita písma a hygieny při psaní a to porovnat s dětmi píšícími pomocí běžného psacího písma. Na začátku projektu autoři u dětí obou zkoumaných skupin provedli testy rozvoje grafomotoriky. Na konci prvního pololetí začali výzkumníci zjišťovat kvalitu písma, taktéž u obou skupin. Sledovali tyto atributy: čitelnost, sklon a velikost písmen. Čitelněji psaly děti zařazené v pilotním programu Comenia Script. Tito žáci měly i stejnoměrnější sklon písma, nejspíš proto, že kolmější sklon je pro ně jednodušší. V kategorii dodržování velikosti písmen, byla oběma skupinám nápomocna pomocná liniatura, takže výsledky byly velmi podobné. Kvalita písma byla zjišťována pomocí opisu, přepisu a diktátu. Opis byl u obou skupin srovnatelný, přepis a diktát zvládly lépe děti píšící pomocí Comenia Script. Stejný výzkum proběhl v květnu téhož roku. V čitelnosti bylo i nadále lepší písmo Comenia Script. Co se týče sklonu písma, žáci z pilotního programu již nepsali tak stojatým písmem, ale začali si ho mírně naklánět. I přesto stále měli sklon stejnoměrnější, než žáci píšící psacím písmem. Velikost písmen obě skupiny dodržují bez problémů. V hodnocení opisu se opět neobjevily větší rozdíly. U přepisu menší rozdíly byly nalezeny. Nejvíce byly rozdíly viditelné v diktátech. Děti píšící Comenia Script psaly výrazně čitelněji.

Další součástí výzkumu byly dotazníky pro učitele vyučující Comenia Script. Žáci tříd píšících pomocí Comenia Script neměli obtíže s tvary písmen a žádné problémy se psaním neměli ani jejich levou rukou píšící spolužáci. Písmo je podle

⁵ Tisková zpráva Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Comenia Script – pozitivní motivace pro psaní. [online] [cit. 2013-1-20] Dostupné z www: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-pozitivni-motivace-pro-psani>.

učitelů také vhodnější pro žáky se specifickými vzdělávacími potřebami (pro dysgrafiky). Dále učitelé vypovídají, že jejich žáci jsou pro psaní daleko více motivováni a psaní je více baví. Spolupráci s rodiči učitelé popisují jako bezproblémovou. Kladně také hodnotili množství a kvalitu didaktických materiálů k výuce tohoto písma a také metodickou podporu ze strany Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Dále dodávají, že za psaní písmem Comenia Script se podle jejich názoru žáci podstatně zlepšili ve čtení.

Další částí výzkumu byly dotazníky pro rodiče. Rodičům písmo Comenia Script připadá snadné a myslí si, že jejich děti jsou ke psaní velmi motivované. Ani rodiče dětí píšících levou rukou nezaznamenali sebemenší obtíže v nácviku psaní.

Výzkumníci pozorovali 24 žáků píšících Comenia Script a 8 žáků píšících běžným psacím písmem. Sledovanými faktory byla motivace pro psaní, individualizace tvarů písmen, didaktické postupy učitele, způsoby práce s chybou, způsoby práce s didaktickým materiálem a specifika práce s žákem se specifickými vzdělávacími potřebami.

Motivace pro psaní byla jednoznačně vyšší u žáků píšících písmem Comenia Script. Tyto děti mají spontánnější vztah ke psaní potažmo i ke čtení. Z těchto činností nemají obavy ani žáci se specifickými vzdělávacími potřebami, protože toto písmo neklade tak vysoké nároky na úroveň jejich grafomotoriky. Ve skupině žáků píšících klasickým psacím písmem nebyl pozitivní vztah ke psaní tak výrazný, naopak se zde vyskytly i skupiny žáků, kteří výuku těchto předmětů popisují jako obtížnou, náročnou, neradostnou.

Tato zpráva tedy uvádí, že Comenia Script je písmo, kterým se žáci naučí snadno písemně vyjadřovat a přivádí je k pozitivní motivaci pro psaní.

5.1.3 Závěrečná zpráva pilotního programu

V prosinci 2012 Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy vydalo tiskovou zprávu,⁶ ve které označuje písmo Comenia Script jako doporučenou alternativu k běžnému psacímu písmu. Podle této zprávy je Comenia Script moderní,

⁶ *Tisková zpráva Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Comenia Script jako alternativní písmo pro školáky.* [online] [cit. 2013-1-4] Dostupné z www: <http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-jako-alternativni-pismo-pro-skolaky>.

jednoduché a praktické písmo. Comenia Script vyhovuje žákům píšícím levou rukou, žákům s dysgrafií i žákům bilingvním⁷.

Podmínkou pro užití písma Comenia Script je zařazení tohoto faktu do školního vzdělávacího programu příslušného vzdělávacího zařízení, vyškolení vyučujícího pedagoga, používání příslušných didaktických materiálů a souhlas rodičů žáků. Pro učitele se otevře akreditovaný vzdělávací kurz zaměřený na rozvoj počáteční čtenářské gramotnosti s využitím písma Comenia Script.

⁷ Bilingvizmus je aktivní užívání dvou jazyků (Dvořák, 2007).

6 Vlastní šetření

Po nastudování odborné literatury jsme přistoupili k vlastnímu výzkumu. Rozhodli jsme se s ohledem na danou problematiku uskutečnit výzkum kvalitativní, který bude založen na metodách rozhovoru a analýzy dokumentů. Jde o podrobný popis jevu, o shromáždění maximálního množství informací a jejich podrobnou interpretaci. Kvalitativní výzkum byl zvolen také vzhledem k tomu, že tento fenomén je poměrně novou a málo prozkoumanou oblastí.

6.1 Vymezení zkoumané problematiky

Písmo Comenia Script je poměrně novým fenoménem, který je hojně diskutován jak odbornou, tak laickou veřejností. Uvedené písmo vzniklo v roce 2009 jako součást disertační práce jeho autorky Radany Lencové. V roce 2010 byl do několika desítek škol uveden pilotní program, který měl ověřit, zda je toto písmo života schopné v běžné školní praxi, jak a v čem bude a nebude žákům a pedagogům vyhovovat.

Průběžná a závěrečná zpráva pilotního programu však nehovoří tak podrobně, abychom si mohli udělat představu o tom, jak čeští žáci a jejich učitelé nové písmo přijali, jak se jim s ním píše a co jim činí obtíže. Výzkumníci ze skupiny autorů tohoto písma sledovali čitelnost, sklon a velikost písmen. Jejich závěry jsou v průběžné zprávě bohužel formulovány velmi stručně. Proto se náš výzkum zaměřil mimo jiné také na tyto oblasti a pomocí metody rozhovoru a analýzy dokumentů (diktát a sešity žáků) budeme dané jevy popisovat podrobněji.

6.2 Cíl diplomové práce

Cílem této diplomové práce je kvalitativně popsat výkony dětí píšících písmem Comenia Script z pohledu učitele prvního stupně základní školy. Zajímá nás, zda je písmo Comenia Script v písemném projevu žáků čitelnější a úhlednější než klasické psací písmo. Chceme popsat obecné charakteristiky, které se váží k písemnému projevu žáků píšících Comenia Script. Cílem také je o našich závěrech prostřednictvím této práce informovat především učitele v praxi a studenty pedagogických fakult. Cílem personálním je dozvědět se o dané problematice informace, které může autorka práce využít ve své budoucí profesi učitelky primární školy.

6.3 Problémové otázky

- Bude písmo Comenia Script v písemném projevu žáků čitelnější a úhlednější než klasické psací písmo?
- Je možno předpokládat, že děti píšící písmem Comenia Script budou mít problémy s rozdělováním slov?
- Zjistíme, že žáci píšící pomocí Comenia Script lépe napodobují původní, určenou podobu (tvar a velikost) písma než žáci píšící klasickým lineárním písmem?
- Můžeme předpokládat, že u písma Comenia Script bude sklon stejnoměrnější než u lineárního písma?

6.4 Použité metody

V následujících podkapitolách popíšeme metody, které nám byly nápomocny při zodpovězení problémových otázek. Vzhledem k tomu, že jsme prováděli kvalitativní výzkum, byla pro nás stěžejní data získaná z analýzy dokumentů (diktát a sešity žáků) a z rozhovorů s žáky. Hlavní význam v tomto druhu výzkumu tedy hrají texty a rozhovory.

6.4.1 Analýza dokumentů – diktát a školní sešity žáků

Písemné dokumenty žáků, v první řadě diktát, následně i školní sešity českého jazyka byly podrobeny podrobné analýze. Této analýze byly podrobeny dokumenty obou skupin žáků, jak zkoumané (Comenia Script), tak kontrolní skupiny (klasické lineární písmo). Obě skupiny žáků psaly tentýž diktát. Danou analýzou jsme zjišťovali především kvalitativní znaky písma žáků, jako jsou čitelnost a úhlednost, tedy celkový vzhled písma. Konkrétně jsme se zaměřili na tvary a velikosti písmen, úměrnost a stejnoměrnost velikostí písmen vzájemně. Také nás zajímal sklon písma, zda je jednotný, či kolísavý; zda má písmo správnou hustotu a jak mají žáci celkově upraveny své písemné práce a sešity. Dále pak úroveň osvojení si určitých gramatických jevů (diakritická znaménka, rozdělování slov a užívání rozdělovníků atd.).

6.4.2 Rozhovor

Byla použita metoda hloubkového, polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovor je psychodiagnostická metoda, která poskytuje informace o dotazované osobě. Je to nestandardizované dotazování jednoho účastníka výzkumu pomocí několika otevřených otázek, je to zdroj dat o skutečnosti (Švaříček, 2007). Záměrem této metody je získat a následně zhodnotit informace. Důležitá je příjemná a uvolněná atmosféra, bez časového tlaku. Nevýhodou této metody je možnost subjektivní interpretace. Metoda rozhovoru je určena ke zkoumání členů určité sociální skupiny, v tomto případě školy, respektive školní třídy.

Rozhovory s dětmi probíhaly v samostatné klidné místnosti (školní družina), která byla poskytnuta třídní učitelkou a na kterou jsou děti zvyklé a nijak je nestresuje. Rozhovory byly realizovány autorkou práce a byla pořízena jejich audio nahrávka, která sloužila k písemnému zpracování odpovědí žáků. Rozhovor byl vždy zahájen představením, uvedením dítěte do situace, uklidněním (proč si s ním chceme popovídat, jak dlouho to asi bude trvat, že si budeme rozhovor nahrávat, že to není zkoušení, že se nemusí ničeho bát atd.). Vždy jsme se zeptali dítěte na jméno a vyhledali si příslušný souhlas rodičů. Poté bylo zapnuto nahrávací zařízení (diktafon). Rozhovor byl zahájen úvodními otázkami. „Moc se mi vaše škola líbí, určitě sem chodíš rád(a)? „Chodíš už do druhé třídy, to už určitě umíš napsat všechna písmenka?“ Dále následují hlavní otázky.

6.5 Organizace šetření

Výzkumné šetření bylo provedeno autorkou práce v lednu 2012. Autorka práce nejprve ze všech základních škol v České republice výběrem záměrným vybrala školy, kde probíhá pilotní program písma Comenia Script. V dalším výzkumu tedy pracovala se seznamem těchto škol a výběrem prostým náhodným z těchto prvků byla metodou losování zvolena jedna základní škola. Na vybrané škole výzkum vřele přijali a třídní učitelka druhé třídy se nám plně věnovala. Třídní učitelka rozdala dětem formulář (viz příloha č.3), který žádal rodiče o souhlas s šetřením. Souhlas účastníka výzkumu, či jeho zákonného zástupce je jedním ze základních principů každého sociálněvědního výzkumu. Zmíněnou druhou třídu navštěvuje 15 žáků. Jedni rodiče vyjádřili nesouhlas s šetřením. Jeden chlapec byl v době šetření dlouhodobě nepřítomen. Šetření se tedy zúčastnilo 13 žáků druhé třídy.

Po dohodě s vyučující byl vybrán vhodný diktát. Pro podporu autentického prostředí jsme zvolili, aby diktát diktovala třídní učitelka, na kterou jsou děti zvyklé. Děti nebyly prozatím zvyklé psát v diktátu celé věty, ale byly úspěšné. Diktát byl psán na samostatné papíry s širokými linkami.

Pro srovnání jsme výběrem prostým náhodným, opět metodou losování, zvolili běžnou základní školu, jejíž druhý ročník se stal kontrolní skupinou. Žáky této třídy jsme nechali napsat totožný diktát. Jsou to tedy žáci, kteří od první třídy píší klasickým lineárním psacím písmem. K dispozici máme 17 diktátů z této třídy.

6.6 Charakteristika zkoumaného souboru

Jak uvádíme výše, zkoumaný soubor, píšící Comenia Script, čítá 13 žáků druhé třídy základní školy, která se účastní pilotního programu.

Konkrétně jsme pracovali se sedmi dívkami a šesti chlapci. Tyto děti nastoupily do první třídy v září roku 2010, kdy byl zahájen pilotní projekt Comenia Script. V době výzkumného šetření bylo tedy těmto žákům sedm nebo osm let.

Kontrolní skupinou je 2. třída běžné základní školy vybraná prostým náhodným výběrem. Tuto třídu navštěvuje 17 žáků, kteří používají klasické lineární psací písmo. Do třídy chodí 8 chlapců a 9 dívek. Tito žáci jsou ve stejném věku jako skupina žáků píšících pomocí písma Comenia Script.

6.7 Vyhodnocení získaných dat

6.7.1 Názor učitelky vyučující Comenia Script

Paní učitelka z počátku nejevila o novou metodu psaní spontánní zájem. Byla o vedení 1. třídy, která bude používat písmo Comenia Script požádána ředitelem školy. V dnešní době je ráda, že mu vyhověla. Samotnou ji překvapilo, jak písmo žáky nadchlo, jak je baví psát. Z dosavadní praxe byla zvyklá spíše na názor, že psaní je „nutné zlo“. Podle jejího názoru je písmo pro žáky snadnější, mohou psát rychleji a také čitelněji. Je s výukou spokojena, neměla žádné větší metodické obtíže. V písmu vidí spíše pozitiva než negativa. I od rodičů dostává vyučující kladnou odezvu. Zejména od těch, kteří mají možnost porovnat učení se psaní se starším sourozencem svého dítěte. Ti jsou svědky toho, že jejich dítě se učí psát snáze a rychleji než jejich sourozenec, který psal lineárním psacím písmem.

Školu zatím nikdo z organizátorů pilotního programu nenavštívil. Třídní učitelka dojíždí dvakrát ročně na metodické semináře do Prahy, na Pedagogickou fakultu UK.

Jeden chlapec z její třídy opakuje druhý ročník, především kvůli českému jazyku a psaní. Zejména v jeho případě vnímá učitelka Comenia Script velmi pozitivně. Chlapec v českém jazyce a psaní prospívá daleko lépe, než za používání písma psacího

Zmínila se o problému, který se přihodil jedné žákyni. Při vyřizování cestovního pasu nebylo dívce dovoleno podepsat se písmem Comenia Script (podpis nesmí být tiskacím písmem). Dívka se musela naučit podpis psacím písmem i přesto, že již v tomto věku se tvar a sklon písma dítěte od dítěte liší a dostává specifický ráz.

6.7.2 Diktáty a rozhovory s žáky píšícími Comenia Script

Matěj N.

Matějovo písmo je velmi úhledné (příloha č.5). Pro každou větu vyhradil jeden celý řádek a každou další začínal vždy na řádek nový. Chlapcovo písmo je stojaté, téměř kolmé k linkám. V dělení slov udělal dvě chyby. Rozdělil slovo *v-šichni* a naopak dohromady napsal *budemesi*. Jinak se v diktátu vyskytují tři chyby a to *prázdniny*, *gdy* a za tázací větou chybí otazník. Nevyskytují se žádné chyby v kvantitě samohlásek.

Matějovým nejoblíbenějšími předměty jsou tělesná výchova a psaní. Podle jeho slov ho psaní baví a zdá se mu jako docela snadný předmět. „Nějaká písmenka jsou docela těžká, ale zvládám to.“ Písmo Comenia Script se chlapci líbí. Na otázku zda, ví, že některé děti či jeho rodiče píší jiným typem písma, odpověděl kladně. „Ano, vím, mamka mi to říkala. Vím, jak tamto písmo vypadá. Naše písmo Comenia Script se mi zdá lehčí, ale obě písma jsou pěkná. Umím obě písma přečíst, ale tamto psací neumím psát.“ Rodičům se podle chlapcových slov písmo líbí a nemají s ním žádné problémy.

Úhlednost Matějova písma odpovídá tomu, že psaní je jeho oblíbený předmět. Písmo Comenia Script se mu líbí a baví ho a s tím koresponduje i jeho výsledky v tomto předmětu.

Anežka M.

Anežčino písmo je značně roztřesené a nepřehledné, ale vzhledem k tomu, že dívka používá písmo Comenia Script je písmo i přes problémy v psaní čitelné (příloha č.6). Písmo je bez sklonu, písmena vyplňují téměř celé široké linky. Některá slova jsou obtahovaná, jiná napsaná dvojitými roztřesenými tahy. Dívce očividně dělají problémy hranice slov a vět. Dokonce občas dělá tečky za slovy uprostřed vět. Věty má vedle sebe psány bez nejmenší mezery, vždy napíše tečku a bezprostředně za ní začne novou větou, správně s velkým písmenem na začátku. V textu rozlišuje dva typy mezer. Větší mezeru dělá mezi dvěma běžnými slovy a menší mezi předložkou a slovem následujícím. Pokouší se slova rozdělit a používá i rozdělovník, avšak ne vždy se jí to podaří správně (*str-ýc*). Žádné pravopisné chyby se v diktátu neobjevily.

Anežčiny oblíbeným předmětem je hudební výchova. Podle dívčina názoru je psaní lehký předmět, má ho ráda. „Písmo, kterým píšeme se mi líbí.“ Anežka ví, že jiné děti píšou jiným písmem, ale neví jak vypadá. Následuje ukázka písma (příloha č.4). Po prohlédnutí ukázky je tážána, které písmo se jí zdá snadnější. „Snadnější se mi zdá naše písmo a také se mi více líbí.“ Dívka se nikdy nesetkala s klasickým psacím písmem, ale říká, že by ho přečíst dokázala. Rodičům se písmo Comenia Script líbí.

Dívka vypověděla, že psaní se jí zdá jako snadný předmět, který má ráda, avšak její rukopis patří v její třídě k těm horším. V jejím písemném projevu jsou

znát určité deficiency. Předpokládáme, že pokud by dívka psala běžným psacím písmem, tyto deficiency by se prohloubily.

Kristýna N.

Písmo není vyloženě upravené, ale je v normě. V diktátu se vyskytuje několik chyb. Místo buchy *duchty*. Opět se objevila hromadná chyba ve slově prázdniny – *prázniny*. Ve slově pokojíček chybělo druhé písmeno o. Ve slovech kdy a strýc dívka napsala měkká i. Písmo je stojaté, zatím bez sklonu.

Kristýniným oblíbeným předmětem je matematika. Psaní se jí zdá jako lehký předmět a baví ji. „Písmo, kterým píšeme se mi docela líbí.“ Na otázku zda-li ví, že například její rodiče psali ve škole jiným písmem odpovídá: „Ano, vím. Psali psacím. Zdá se mi, že obě písma jsou snadná, ale psací písmo se mi líbí víc. Rodičům nevadí, že píšu jinak.“ Že by se v běžném životě setkávala s psacím písmem vyvrací. „Viděla jsem ho jenom na dovolené na jednom obchodě.“

Písmo Comenia Script se dívce líbí, psaní ji baví. I v tomto případě je velmi dobře, že je dívka na psaní motivována, dá se totiž předpokládat, že bez motivace by její písařský výkon byl horší než je nyní.

Anežka S.

Anežčino písmo je velmi úhledné. Dívka na rozdíl od spolužáků již písmo nepatrně sklání doprava. V celém diktátě se vyskytuje pouze jedna chyba, a to ve slově prázdniny. Dívka napsala *pazniny*. Poznávacím znakem písma je, že velká písmena jsou enormně velká a malá jsou k nim nepoměrně menší.

Dívčiným nejoblíbenějším předmětem je matematika. Psaní popisuje jako snadný předmět. „Písmo, kterým píšeme, se mi líbí.“ Ví, že některé děti píšou jiným písmem. „Naše písmo je lehčí, ale více se mi líbí to psací.“ Rodiče nemají žádný problém s tím, že píše jinak než oni, když chodili do školy. S psacím písmem se v běžném životě nesetkala.

Její vztah k psaní a písmu se stoprocentně odráží v jejím písařském výkonu. Píše hezky a očividně jí to dělá radost.

Vojtěch P.

Chlapcovo písmo je upravené, bez sklonu. V diktátě udělal pouze jednu chybu. Slovo těšíme napsal jako *těšme*. Písmena jsou drobnější než u ostatních žáků.

Vojtovým oblíbeným předmětem je tělesná výchova. Psaní je podle něho docela lehký předmět. „Docela ho mám rád, jde to. Naše písmo se mi líbí.“ Chlapec neví, že existuje jiné písmo a tudíž ani neví jak psací písmo vypadá. Po předvedení ukázky (příloha č.4) nějakou dobu přemýšlí a potom prohlásí, že snadnější se mu zdá písmo Comenia Script a také se mu víc líbí. Rodiče nemají s odlišností písma žádné problémy.

Chlapec nemá s psaním problémy a jeho písmo tomu odpovídá. Na jeho písemný projev vyloženě sedí jeho vlastní slova „jde to“.

Tomáš S.

Tento diktát vypadá na první pohled upraveně, což je hlavní deviza písma Comenia Script. Písmo je prozatím bez sklonu. Při bližším zkoumání je znát, že chlapec píše dolní část písmen pod linku a také hodně škrtá a přepisuje. Správně užívá rozdělovník, avšak slova rozděluje i když to není žádoucí. Napsal *poko jíček* a *tý den*. Slovo strýc napsal jako *sríc*.

Tomášovým oblíbeným předmětem je matematika. „Psaní je lehké, ale nemám ho moc rád. Naše písmo je dost pěkné.“ Ví, že jiné děti píšou jinak a Comenia Script se mu zdá jednodušší. Navzdory tomu se mu vzhledově více líbí písmo psací. Rodičům se písmo líbí. „Mamka říkala, že tímhle písmem píšu moc pěkně.“ S psacím písmem se v běžném životě nesetkal.

Chlapec nemá k psaní vyloženě pozitivní vztah a to je vidno i na jeho písemném projevu (škrtance, přepisování). Je dobře, že alespoň písmo, kterým píše se mu líbí.

Leona K.

Dívčino písmo je upravené, drobné, úsporné, bez sklonu. Při bližším zkoumání je znát mírná roztřesenost písma, nejisté tahy. Také škrtala a přepisovala. Zatímco jiné děti napsaly diktát na pět, častěji šest řádků, této dívce stačily řádky čtyři.

Objevuje se častá chyba – ve slově prázdniny – tentokrát tvar slova vypadá takto *prázdiny*. Ve slově hrát chybí t.

Leoniny oblíbené předměty jsou matematika a tělocvik. „Psaní je docela těžký předmět, bolí mě pak ruka. Naše písmo se mi líbí, protože s ním umím dobře psát a je to docela rychlé.“ Dívka ví, že existuje psací písmo a říká, že umí pomocí něho trochu psát, avšak dodává „psací písmo neumím moc přečíst, protože jsem zvyklá na to naše. Líbí se mi víc naše písmo, je taky rychlejší. A zdá se mi i lehčí.“ S psacím písmem se dívka setkala v čítance po starší sestře, která jí občas v psacím písmu napíše vzkaz a Leona má problémy s jeho přečtením. Jak sama říká „mám to pak trochu pomotané.“ Rodiče v rozdílném písmu problém nevidí.

Dívčin názor na psaní koresponduje s jejím výkonem. Nejspíš se musí na psaní velmi soustředit, i přes to je patrný třes ruky. Proto je dívka po psaní unavená a logicky tento předmět považuje za obtížný. Je však spokojená s písmem Comenia Script a nejen v jejím případě lze předpokládat, že by s klasickým psacím písmem měla větší obtíže.

Filip C.

Písmo je přehledné a dobře čitelné (příloha č.7). Písmena jsou stále dost velká, bez sklonu. Správně používá rozdělovník, avšak objevila se chyba v rozdělení slov *zatý den*. Druhou chybou v diktátě je chybějící otazník za tázací větou.

Filip si oblíbil matematiku a tělesnou výchovu. „Psaní mě baví, je to docela lehký předmět a nejvíc se mi na něm líbí to naše pěkné písmo.“ Ví, že existuje i jiné písmo, ale Comenia Script považuje za jednodušší. Psací písmo se mu ovšem zdá hezčí. Filipovým rodičům se písmo Comenia Script nelíbí.

Filipův názor se shoduje s jeho výkonem v diktátu. Písmo se mu líbí, píše rád a hezky.

Filip K.

Toto písmo je značně neúhledné, neupravené, písmena létají nad linkami i pod nimi (příloha č.8). Sklon je nejednotný, místy je písmo stojaté, některá písmena se sklání doprava. I přesto je dobře čitelné. Filip má problém s rozpoznáním konce věty a začátkem nové. Tečky za větami připomínají obrovské puntíky, které buď zakrývají původně napsanou čárku a nebo jsou škrtnuté

a napsané znovu, jak byl chlapec nerozhodný, zda tam tečka skutečně patří či nikoliv. Několik teček a čárek se objevilo i uprostřed vět, kde být neměly, jinde zase na patřičných místech chyběly. Chlapec těžko rozeznává kvantitu samohlásek (*tyden, prazniny, těšime, hrat*). Na začátku jedné věty chybí velké písmeno. Naopak, když na konci řádku rozdělil slovo těší-me (bez rozdělovníku) a slabika me mu vyšla na začátek nového řádku, napsal ji s velkým M.

Filipa baví matematika. Říká, že psaní je dobrý předmět, ale připadá mu docela těžké. „Zdá se mi, že pořád musíme něco psát. Ale písmo, kterým píšeme je dobré.“ Filip neví o tom, že jiné děti píšou jiným písmem. Nikdy se tedy s psacím písmem nesetkal. Po ukázce klasického psacího písma je tázán, které písmo mu připadá jednodušší. Přiklání se ke Comenia Script. Naopak v otázce vzhledu je na straně písma psacího lineárního. Filipovým rodičům se písmo Comenia Script jeví jako dobré.

Chlapci se psaní zdá docela těžké, což podporuje argumentem, že „stále musí něco psát“. Jeho písarský výkon plně odpovídá jeho vztahu ke psaní.

Nikol N.

Dívčino písmo je upravené, drobné, zatím bez sklonu. V diktátě se objevila obligátní chyba ve slově prázdniny, tvar vypadal takto: *prádniny*. Chyba se opět objevila v rozdělování slov - *v šichni*. Slovo přijede by teoreticky bylo rozděleno správně, avšak nebyl použit rozdělovník a slovo bylo napsáno takto *pry jede*.

Nikol má nejradši předmět psaní, je to podle ní lehký předmět, který ji moc baví. Písmo Comenia Script se jí líbí. Dívka neví, že existuje jiné písmo. Po ukázce psacího písma říká, že se s ním nikdy nesetkala. Písmo Comenia Script považuje za snadnější a také za hezčí. Dívčiny rodiče jsou s písmem Comenia Script spokojeni.

Dívka má podle své výpovědi psaní i písmo Comenia Script ráda a na jejím výkonu je to patrné. Píše velmi pěkně.

Anežka R.

Dívčino písmo není příliš přehledné, písmena jsou úzká a mezery mezi slovy buď příliš malé nebo příliš velké (příloha č.9). Nerozeznává správně hranici slov (*utety, pečedobre, zatýden, všich ni*). Ve slově prázdniny má hned několik chyb –

tvár vypadá takto *praznyny*. Rozdělovník na konci řádku užila takto *praznyn-y*. Má problémy s určením kvantity samohlásek (*dobře, praznyny, hrat, mam*). Za tázací větou chybí otazník.

Anežčin nejoblíbenější předmět je prvouka. Psaní považuje za lehký předmět, který ji baví, má ho ráda. Písmo Comenia Script popisuje jako dobré, zdá se jí hezké. Ví, že existuje i jiné písmo, než kterým je zvyklá psát. „Víc se mi líbí naše písmo. Protože já to druhé neumím číst. Lehčí na psaní je to naše.“ Anežčini rodiče jsou s písmem Comenia Script spokojeni.

Anežčin názor na psaní a na písmo Comenia Script je kladný, její písmo, respektive tvar jednotlivých písmen je naprosto v pořádku. To, co narušuje její písemný projev jsou problémy v dělení slov, v určování jejich hranice a velikosti mezer mezi písmeny, mezi předložkou a slovem a mezi běžnými slovy a také mezi větami. Mezery jsou různě (neadekvátně) velké, či příliš malé.

David R.

Davidovo písmo je značně originální, od ostatních lehce rozeznatelné. Velká písmena vyplňují celou výšku širokých linek, malá písmena jsou o něco málo menší (příloha č.10). Písař tedy potřebuje mnoho místa. Písmo je velmi pěkné, stojaté. Mezery mezi slovy jsou adekvátní. Pokud to lze, píše David každou větu na nový řádek. Jedinou chybu udělal ve slově *prázdny*, napsal je bez čárky a také toto slovo špatně rozdělil *praz-dny* (použil rozdělovník).

David má nejradši tělesnou výchovu. Psaní považuje za normální předmět, má ho docela rád. Písmo Comenia Script se chlapci líbí. Má přehled o existenci jiného typu písma. V otázce obtížnosti jednotlivých písem odpovídá „je to jedno, já to přečtu úplně stejně.“ Jinak je tomu v otázce vzhledu „víc se mi líbí to naše písmo.“ Filipovým rodičům se písmo Comenia Script líbí hodně.

Chlapec má ke psaní neutrální, spíše kladný vztah. Typ písma, kterým píše se mu líbí a odpovídá tomu jeho velmi pěkný rukopis.

Simona H.

Simona má písmo sice upravené, drobné a na první pohled pěkné, ale díky četným chybám text ztrácí smysl (příloha č.11). Chybějící písmena, předložky psané dohromady se slovy a slova nesmyslně rozdělená, až věty přestávají dávat

smysl. Chyby jsou následující: *u teti*, *zatyde* (za týden), *budo* (budou), *prazdniny* (rozděleno takto *prazdn-iny*). Dále *hori*, *šichni* (všichni), *tešíme*, *kdyři je de* (kdy přijede), *bude me*, *velkí* (velký).

Dívka si z vyučovacích předmětů oblíbila prvouku. Psaní ji baví, je to podle ní celkem snadný předmět. Písmo Comenia Script se Simoně líbí. Ví, jak vypadá klasické psací písmo. „Vím jak vypadá, ale moc ho ještě neumím. Naše písmo je snadnější.“ dodává rozhodně. V běžném životě se jí nikdy nestalo, že by potřebovala umět přečíst klasické psací písmo. I vzhledově se jí více líbí písmo Comenia Script. Simoniným rodičům se toto písmo moc líbí.

Dívka má ke psaní kladný vztah, tvar písmen je příkladný. Avšak její výkon v diktátě kazí nesprávně určené hranice slov a mnoho dalších chyb, které zapříčiňují téměř nesrozumitelnost textu.

Všechny zmíněné diktáty dětí píšících písmem Comenia Script mají jednu vlastnost společnou, všechny jsou bez problému čitelné.

6.7.3 Diktáty žáků píšících klasickým psacím písmem

Pokud budeme tyto diktáty posuzovat jako celek, obecně nejsou tak úhledné jako diktáty dětí píšících pomocí Comenia Script. Pokud má některé dítě se psaním problémy, je to podle našeho názoru na tomto písmu víc znát, takový diktát více „vyčnívá z řady“.

V diktátech těchto dětí se objevilo méně pravopisných chyb. Což bylo později zdůvodněno tím, že děti píšící Comenia Script neměly v době výzkumu ještě úplně probranou a zafixovanou látku tvrdých a měkkých slabik (*u tety*, *voní*, *týden*, *prázdniny*, *hory*, *všichni*, *přijede*, *strýc*, *kdy*), na rozdíl od dětí píšících klasickým lineárním písmem.

I ve třídě píšící lineárním písmem se vyskytly chyby v dělení slov (nejčastěji *utety*, *zatýden*), ale ne tak výrazného charakteru. Je jasné, že tyto děti nemusí řešit velikost mezery mezi písmeny a proto jim přemýšlení nad tímto jevem odpadá. Protože musí písmena připojovat k sobě, mají dobrou představu o tom jak daleko od sebe mají být a to dělají podobně v každém slově, takže text má všude velmi podobné, adekvátní mezery (nerozlišují mezery různě velké). Slova a věty jsou tedy

psané stejně hustě. V kategorii hustoty a rytimizace písma tedy nemají nejmenší problémy .

Sklon písma těchto dětí je neustálený. Často má každé písmeno trochu jiný sklon, někdy i naprosto opačný. Diktáty těchto dětí budí dojem „jako by do písmen foukl vítr“. To je důvod, proč písmo nebývá příliš úhledné.

Tyto diktáty byly čitelné. Důležitou roli také hraje to, že výzkumník zná obsah napsaného, takže si může leccos domyslet. Žáci navštěvují druhou třídu základní školy, to znamená, že nejsou časově příliš vzdáleni od prvopočáteční výuky tvarů písmen a co víc, stále píší do písanek, které jim správné tvary připomínají. Dá se předpokládat, že s postupem času se od původních tvarů písmem odchýlí více a jejich písmo bude méně čitelné než písmo žáků píšících písmem Comenia Script.

Co se týče konkrétních tvarů písmen, žákům se z pochopitelných důvodů nedaří za všech okolností přesně napodobit písankovou předlohu písma. Dodržet přesné tvary písmen psací abecedy je pro ně téměř nadlidský výkon. Potíže jim také činí dodržet stejnou výšku u všech malých a u všech velkých písmen.

Samostatnou kategorií, kterou nelze mezi těmito dvěma skupinami porovnávat je jednotažnost a přípojnost písmen. Děti s touto oblastí problém nemají, slova píší jednotažně a připojování písmen k sobě jim nečiní obtíže.

6.7.4 Školní sešity

6.7.4.1 Comenia Script

Školní sešity se nám staly dobrým zdrojem informací, jak žáci dennodenně píší. Diktát je dílem jednoho dne, jedné hodiny. Prohlédnutí školních sešitů nám umožnilo získat komplexnější obraz o tom, jak se dítě písemně vyjadřuje, jak své písemnosti udržuje, jaký k nim má vztah. Některý den může mít třeba špatnou náladu a psát nečitelně nebo naopak zjistíme, že je to jev pravidelný.

Školní sešity českého jazyka žáků píšících Comenia Script na nás dělaly dojem úhlednosti, upravenosti. Vystihli bychom to jako čistotu úpravy. Už v diktátu bylo patrné, že toto písmo je úspornější vzhledem k potřebnému prostoru v sešitě. Málokdy se objevily dvojité tahy, přepisy nebo škrtnance písmen pro jejich nečitelnost. Toto písmo bylo téměř za všech okolností čitelné.

Sklon písma těchto žáků je většinou stojatý. Ať už je písmo stojaté či mírně nakloněné doprava, pravidlem zůstává, že je sklon stejnoměrný, tedy více méně stejný v celém písemném projevu (např. na stránce). Děti píšící tímto písmem nemají problémy s dodržováním správné výšky písmen. V některých případech není poměr malé-velké písmeno ideální, avšak tyto děti tento svůj „zvolený“ poměr dodržují.

Dojem z písemností těchto žáků kazí nesprávná rytmiizace písma. Mezery mezi písmeny, mezi slovy a mezi větami jsou různé, nahodilé. Hustota písma se pak mění i během věty. Dobře naopak dodržují tvary písmen, které mají v podstatě stále totožné (např. všechna *a* stejná apod.). Zajímavé je, že podle našeho názoru toto písmo vyhovuje spíše chlapcům, respektive pomocí něj píší ještě lépe než jinak pečlivé dívky.

6.7.4.2 Klasické psací písmo

Analyzovány byly i školní sešity dětí píšících pomocí klasického lineárního písma. Některé sešity byly z větší části úhledné a upravené, avšak vždy se našla nějaká strana, kde se vyskytly nepěkné škrtance, kaňky a přepisy, v některých případech nečitelná slova. Nejpatrnější rozdíl je ve tvarech písmen, které jsou pokaždé trochu jiné.

Kromě tvaru jsme posuzovali také úměrnost velikosti písmen (poměr malých a velkých písmem), následně zda jsou stejně vysoká písmena, která stejně vysoká být mají. Důležitou roli v úhlednosti písma hraje také sklon, který se u některých dětí mění i v rámci jednoho slova a proto písmo vypadá „rozlétané“, neupraveně. Objevují se přerušované (nejisté) tahy (čára je někde slabší a někde silnější). Lineární psací písmo podle našich poznatků vyhovuje spíše dívkám, ty jsou schopny psát čitelněji a úhledněji než chlapci.

7 Analýza výsledků šetření

Z pohledu učitele primární školy je hlavní pozitivní vlastností písma Comenia Script, že je v podstatě za všech okolností čitelné. To je pro učitele nejen na prvním stupni ZŠ velmi zásadní argument. Čitelnost písma je totiž jedním z cílů výuky psaní na tomto stupni základní školy. Protože žáci, jen co se naučí trochu psát, písemně odpovídají, vyplňují, doplňují, píší slova, věty, později diktáty a ve vyšších ročnících si zapisují zápisy v naukových předmětech, je jejich čitelné písmo značným usnadněním a zpříjemněním práce učitele, a stejně tak zjednodušením pro samotné žáky, kteří se mohou ze svých poznámek snáze učit. Čitelnost je u psacího písma dobrá, ale podle našeho názoru se bude podoba jednotlivých písmen a celého písemného projevu měnit a to spíše ke zhoršení čitelnosti, než k jejímu zlepšení. Učitelka vyučující písmo Comenia Script je s písemnými projevy žáků spokojená. Žáci se učí psát rychleji a snadněji než za použití lineárního psacího písma.

Sklon písma je u dětí píšících Comenia Script spíše stojatý, avšak je stejnoměrnější než u klasického lineárního písma. Děti se učí psát stojatě a postupem času si písmo sami nakloní. Pokud je písmo stojaté (sklon 0°) je tento sklon dodržen u všech písmen a písmo tím pádem vypadá úhledněji, „učesaněji“ než klasické psací písmo, které mívá sklon různý třeba i v rámci jednoho slova.

Hustota a rytimizace písma nahrávají klasickému lineárnímu písmu. Písmo Comenia Script má tu nevýhodu, že žáci nemají jasnou představu o velikosti mezer. Protože musí dělat malé mezery i mezi jednotlivými písmeny, mají pocit, že musí tyto mezery velikostně odlišit od ostatních (mezery mezi předložkami a slovy, mezi běžnými slovy, mezi větami) a tyto další mezery pak mají různé velikosti a proto bývají texty místy psány hustěji, jinde řidčeji a rytimizace je tím narušena. Klasické písmo bývá psáno plynuleji, mezery jsou adekvátně velké, tyto děti nerozlišují různé velikosti mezer.

Kvalitu písma velmi ovlivňují jednotlivé tvary písmen. U lineárního písma není standardem, že by žáci přesně dodržovaly tvary písmen. Není to pro ně jednoduché především u velkých písmen. Když dítě v jedné větě napíše písmeno třemi různými způsoby, ve třech různých velikostech a různých sklonech, nepodporuje to příliš celkovou úhlednost. Děti píšící Comenia Script jsou schopny lépe a častěji dodržet originální tvar písmen.

Žádné dítě, které píše klasickým psacím písmem, v diktátě nepoužilo rozdělovník, ani nerozdělilo slovo na konci řádku. Vždy psaly tak, aby se jim slovo vešlo na řádek a nemusely ho rozdělovat. Není tedy možné posoudit, zda mají tuto dovednost zvládnutou lépe či hůře, než děti píšící pomocí Comenia Script. Žáci píšící Comenia Script měli s rozdělováním slov a hranicemi slov obecně poměrně značné problémy. Předložky psali dohromady se slovy, naopak rozdělovali slova nepatříčně na dvě, rozdělovníky používali jen někdy a to ne vždy správně. Domníváme se, že tyto problémy pramení z toho, že toto písmo je nespojité. Písmena ve slovech nejsou reálně „svázána“, takže dítě si tak dobře nezafixuje, že je to jednotka, kterou nelze dělit libovolně. Pokud klasicky píšící děti dělaly chyby v hranicích slov, bylo to vždy v případě předložek (*utety, zatýden*) anebo ve slově (*v šichni*). Naopak děti píšící písmem Comenia Script dělaly tento typ chyb i v jiných slovech a to dosti hojně (*pečedobre, praznyn-y, všich-ni, budemesihrat, kdy-při-jede, zatý-den, str-ýc, bud-eme, v-šichni, budemesi*). Toto považujeme za největší problém, který je třeba metodicky doladit.

Děti píšící Comenia Script udělali v diktátu více pravopisných chyb než děti píšící lineárním písmem. Většina chyb byla v i/y v tvrdých a měkkých slabikách, přičemž jsme zjistili, že děti píšící Comenia Script ještě neměli toto učivo plně probráno a zafixováno, na rozdíl od dětí píšících klasickým lineárním písmem.

Bez ohledu na typ písma je nejproblémovějším slovem diktátu slovo prázdniny. I děti, které píšou klasickým psacím písmem, toto slovo v drtivé většině případů napsaly špatně. Vznikaly tvary jako *prázniny, prázaniny, prázdininy, prazniny, prozdniny, prázniny, prázdny*.

Celková úprava dokumentů byla lepší u dětí píšících pomocí Comenia Script. Není možné, že by tyto děti byly nějakým způsobem pečlivější, ale jejich písemné dokumenty budí ten dojem. Celková úprava písemností se jistě liší podle pohlaví, ale přesto se musíme přiklonit na stranu písma Comenia Script.

Zajímavým momentem výzkumu bylo zjištění, že písmo Comenia Script lépe vyhovuje chlapcům. Pomocí tohoto písma píšou chlapci úhledněji než dívky, což je opačný fenomén než u klasického lineárního písma, které více vyhovuje dívkám.

Děti píšící Comenia Script jsou podle svých slov se svým písmem spokojené, líbí se jim a podle nadšení pro předmět lze usuzovat, že jsou pro psaní dobře

motivované. Velmi zajímavé je, že pokud mají porovnat písmo Comenia Script a klasické lineární písmo, v otázce snadnosti písma jsou plně na straně písma svého, tedy Comenia Script. Pokud však hovoříme o vzhledu, které písmo se jim více líbí, nezřídka se objevují názory příklánějící se k psacímu lineárnímu písmu. Někteří žáci by se tedy i přes vlastní názor, že lineární písmo je obtížnější, k tomuto písmu po stránce estetické přiklonili. Upozorňujeme, že se nejedná pouze o názor dívek.

První problémová otázka zněla: Bude písmo Comenia Script čitelnější a úhlednější než klasické psací písmo? Objektivně jsme nezjistili, že by u klasického lineárního písma byla nějakým způsobem zhoršena čitelnost. Existuje však předpoklad, že v dalších letech školní docházky a také v dospělosti (za předpokladu, že jedinec bude dál používat spojitě písmo) se čitelnost zhorší více než u žáků, kteří se učili psát nespojitě a v dalším životě u tohoto zůstanou. V otázce úhlednosti odpovídáme na problémovou otázku kladně, tedy ano, písmo Comenia Script je úhlednější než klasické lineární písmo.

Druhá problémová otázka byla formulována takto: Je možno předpokládat, že děti píšící písmem Comenia Script budou mít problémy s rozdělováním slov? Také tento předpoklad se nám potvrdil. Podle našeho názoru si děti, z důvodu nespojitosti písma, plně neuvědomují hranice slov a dělají v tomto jevu mnoho chyb (píší dohromady předložky se slovy, špatně rozdělují slova na konci řádku, z jednoho slova udělají dvě a podobně.)

Třetí otázkou našeho šetření bylo: Zjistíme, že žáci píšící pomocí Comenia Script lépe napodobují původní, určenou podobu (tvar a velikost) písma než žáci píšící klasickým lineárním písmem? I na tuto otázku odpovídáme kladně. Předlokové tvary písma Comenia Script jsou o mnoho jednodušší než u běžného písma. Je tedy logické, že děti tyto tvary snáze a přesněji napodobí.

Poslední výzkumnou otázkou bylo: Můžeme předpokládat, že u písma Comenia Script bude sklon stejnoměrnější než u lineárního písma? Písmu Comenia Script bývá v prvních letech psaní zpravidla stojaté, sklání se, až když má písař takzvané „vypsanou ruku“ a potřebuje psát rychleji. Klasické psací písmo by v ideálním případě mělo být mírně skloněno doprava. Stává se však, že sklon se mění v průběhu slova, textu. Ano, písmo Comenia Script má v projevu žáků ustálenější sklon.

Z rozhovorů s žáky jsme zjistili, že žáci píšící písmem Comenia Script mají ke svému písmu otevřeně kladný vztah, psaní je baví. Písmo se jim líbí a považují ho za snadné a rychlé. Také rodiče dětí jsou s tímto písmem spokojeni a stejně tak učitelka.

Závěr

Comenia Script je nový typ nespojitého psacího písma. Vznikl jako návrh za účelem modernizace a zjednodušení současného lineárního psacího písma. Tento projekt prošel dvouletým pilotním programem a byl Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy uznán jako plnohodnotná alternativa k běžnému lineárnímu písmu.

Předkládaná diplomová práce měla za cíl teoreticky popsat písmo Comenia Script, související termíny jako písmo a psaní, jejich historii a současnost. Dále také vývoj a situaci v českém školství. Samostatná kapitola byla věnována fázím a součástí výuky psaní v primární škole. Empirická část práce si kladla za cíl zodpovědět problémové otázky a uvést klady a zápory písma Comenia Script v porovnání s běžným lineárním psacím písmem. Personálním cílem bylo dozvědět o písmu Comenia Script co nejvíce informací, které budou využitelné v praxi.

Klady písma Comenia Script podle nás spočívají především v dobré čitelnosti a úhlednosti písma. Toto je z pohledu učitele zpříjemněním a zjednodušením práce. Děti tímto písmem píšou rychle a celkově jim vyhovuje. Pokud je spokojený žák, je spokojený i učitel a snáze se samozřejmě učí něčemu, co se dětem líbí. Sklon písma Comenia Script je zpočátku zpravidla stojatý, stejnoměrný. Tímto novým písmem jsou žáci lépe schopni napodobit předlohovný tvar písmen, než u klasického lineárního písma.

Nedostatky vidíme v problémech s hranicemi slov. Děti píšící Comenia Script nemají jasnou představu o hranicích slov a dělají v tomto mnoho chyb. Tuto oblast je třeba ještě metodicky dopracovat, aby děti neměly problémy ve vyšších ročnících.

Zajímavým zjištěním je, že písmo Comenia Script více vyhovuje chlapcům. Ti píší tímto písmem ještě úhledněji než dívky, které lépe píší pomocí lineárního písma.

Teoretická i empirická část předkládané diplomové práce nám byly při zpracovávání hlubokým zdrojem informací o fenoménu písma Comenia Script. Doufáme, že se takovým zdrojem stane i pro zainteresované posluchače pedagogických fakult, či pro pedagogy z praxe.

Seznam použité literatury a pramenů

- (1) ČERNÁ, M. a kolektiv. *Lehké mozkové dysfunkce*. 3. vyd. Praha : Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-880-8.
- (2) DOLEŽALOVÁ, A., PROCHÁZKOVÁ, E. *Metodický průvodce k Živé abecedě, Slabikáři a Písankám*. 2.vyd. Brno : Nová škola, 2011. ISBN 978-80-7289-323-2.
- (3) DOLEŽALOVÁ, J. *Prvopočáteční psaní*. 2. vyd. Hradec Králové : Gaudeamus, 1998. ISBN 80-7041-938-5.
- (4) DVOŘÁK, J. *Logopedický slovník*. 3., upravené a rozšířené vydání. Ždár nad Sázavou : Logopedické centrum, 2007. ISBN 978-80-902536-6-7.
- (5) FASNEROVÁ, M. *Vybrané kapitoly z elementárního čtení a psaní*. 1.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3143-7.
- (6) CHRÁSKA, M. *Úvod do výzkumu v pedagogice*. 2.vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2006. ISBN 80-244-1367-1.
- (7) JANDOUREK, J. Psát tak, aby se to dalo číst. *MF DNES*. 2012, XXIII/25 (30.1.2012), A9.
- (8) JIRÁSEK, J., MATĚJČEK, Z., ŽLAB, Z. *Poruchy čtení a psaní: vývojová dyslexie*. 1.vyd. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1966.
- (9) JUCOVIČOVÁ, D., ŽÁČKOVÁ, H. *Dysgrafie*. 2.rozš. vyd. Praha : D + H, 2009. ISBN. 978-80-903869-9-0.
- (10) Kolektiv autorů. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ J. *Přehled vývojové psychologie*. 2. nezm. vydání. Olomouc : Univerzita Palackého, 2005. ISBN 80-244-0629-2.
- (11) KUBIČKA, L. *Psychologie školního dítěte a jeho výchova v rodině*. 2. vyd. Praha : Státní zdravotnické nakladatelství, 1963.
- (12) KUTÁLKOVÁ, D. *První třídou bez problémů : jak si usnadnit výuku čtení, psaní a počítání*. 2.vyd. Praha : Galén, 2004. ISBN 80-7262-267-6.
- (13) LANGMEIER, J. *Vývojová psychologie pro dětské lékaře*. 1.vyd. Praha : Avicenum, 1983. ISBN 08-081-83.

- (14) LECHTA, V. *Diagnostika narušené komunikační schopnosti*. Praha : Portál, 2003. ISBN 80-7178-801-5.
- (15) LENCOVÁ, R. *Comenia Script : praktický manuál*. Vyd. 1. Praha : Svět, 2008. ISBN 978-80-902986-9-9.
- (16) LENCOVÁ, R. Comenia Script – Projekt nového psacího písma. *Poradce ředitelky mateřské školy*. 2011, č.10, s. 50-54. (a)
- (17) LENCOVÁ, R. Comenia Script jako výzva pro učitele, děti i rodiče. *Poradce ředitelky mateřské školy*. 2011, č.12, s. 38-41. (b)
- (18) LIPNICKÁ, M. *Rozvoj grafomotoriky a podpora psaní : preventivní program, který pomáhá předcházet vzniku dysgrafie*. 1.vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-244-7.
- (19) MATĚJČEK, Z. *Dyslexie: Specifické poruchy učení*. 3. upr. a rozš. vyd. Jinočany : H & H 1995. ISBN 80-85787-27-X.
- (20) MIKULENKOVÁ, H. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatuře v prvním ročníku základní školy*. Olomouc : Prodos, 2004. ISBN 80-7230-135-7.
- (21) MLČÁKOVÁ, R. *Grafomotorika a počáteční psaní*. 1.vyd. Praha : Grada 2009. ISBN 978-80-247-2630-4.
- (22) PENC, V. *Metodika psaní : Prozatímní učebnice pro pedagog. školy pro vzdělání učitelů národních škol*. 2.nezm. vyd. Praha : SPN 1961.
- (23) PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 3.vyd. Praha : Portál, 2001. ISBN 80-7178- 579-2.
- (24) ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 4., přeprac. a dopl. vyd. Praha : Grada, 2006. ISBN 80-247-1049-8.
- (25) SPILKOVÁ, V. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. 1.vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9.
- (26) ŠEBESTA, K. *Od jazyka ke komunikaci – didaktika českého jazyka a komunikační výchova*. 2. vyd. Praha : Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0948-7.

- (27) ŠIMÍČKOVÁ, H. *Aspekty prvopočátečního čtení, psaní a rozvoje logického myšlení ve světě bezprostředního okolí dítěte předškolního a raného školního věku*. 1. vyd. Ostrava : Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7368-570-6.
- (28) ŠIMKOVÁ, I. *Výuka prvopočátečního psaní : učební a metodický materiál pro studenty Učitelství 1. stupně ZŠ*. 1.vyd. České Budějovice : Vlastimil Johanus, 2012. ISBN 978-80-87510-11-7.
- (29) ŠTEFFLOVÁ, J. Nechceme měnit jedno písmo za druhé. *Učitelské noviny*, 2011, 18, s. 8-9. ISSN 0139-5718.
- (30) ŠVARÍČEK, R, ŠEĐOVÁ, K. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. 1.vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- (31) ŠVRČKOVÁ, M. *Kvalita počáteční čtenářské gramotnosti : výzkumná analýza a popis soudobého stavu*. 1.vyd. Ostrava : Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2011. ISBN 978-80-7464-020-9.
- (32) VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. 1.vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-308-0.
- (33) WILDOVÁ, R., STAUDKOVÁ, H. *Průvodce učebnicemi ALTER pro výuku počátečního čtení a psaní*. 2. vyd. Všeň : Alter, 2011. ISBN 978-80-7245-261-3.

Internetové zdroje

- (1) *Úplné znění školského zákona*. [online] [cit. 2010-8-11] Dostupné z [www: http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb](http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb).
- (2) *Tisková zpráva Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Comenia Script – pozitivní motivace pro psaní*. [online] [cit. 2013-1-20] Dostupné z [www: http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-pozitivni-motivace-pro-psani](http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-pozitivni-motivace-pro-psani).
- (3) *Tisková zpráva Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy Comenia Script jako alternativní písmo pro školáky*. [online] [cit. 2013-1-4] Dostupné z [www: http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-jako-alternativni-pismo-pro-skolaky](http://www.msmt.cz/pro-novinare/comenia-script-jako-alternativni-pismo-pro-skolaky).
- (4) *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online] [cit. 2013-1-17] Dostupné z [www: http://nuv.cz/file/133](http://nuv.cz/file/133).

Seznam příloh

Příloha č.1 Comenia Script - malá abeceda

Příloha č. 2 Comenia Script - velká abeceda

Příloha č. 3 Souhlas s šetřením pro rodiče dětí

Příloha č.4 Ukázka klasického psacího písma

Příloha č. 5 Diktát Matěj N.

Příloha č. 6 Diktát Anežka M.

Příloha č. 7 Diktát Filip C.

Příloha č. 8 Diktát Filip K.

Příloha č. 9 Diktát Anežka R.

Příloha č.10 Diktát David R.

Příloha č.11 Diktát Simona H.

Příloha č.1 Comenia Script – malá abeceda

a b c d e f f

g h i j k k l m

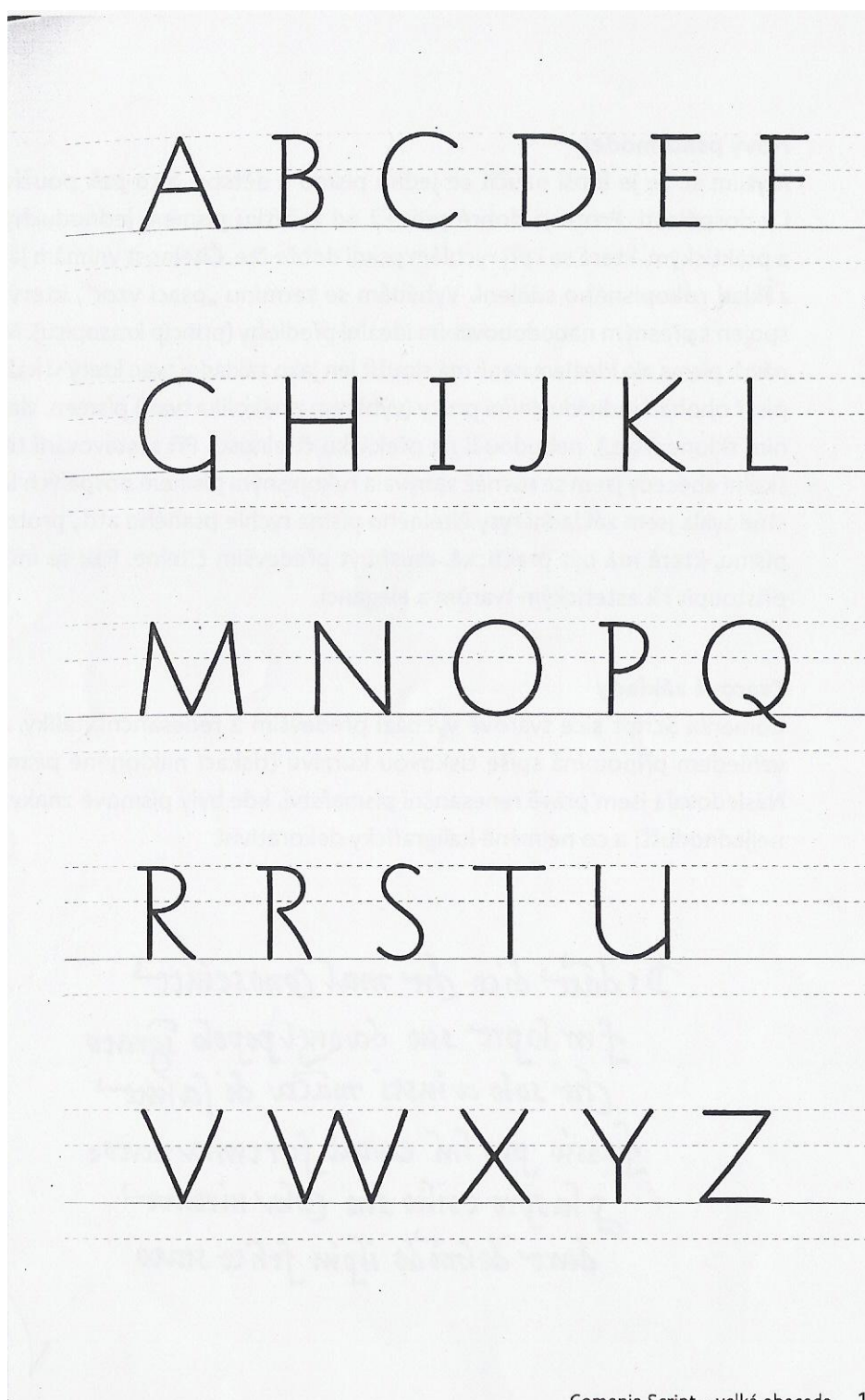
n o p q r s t u

v w x y y z

1 2 3 3 4 4

5 6 7 8 9 0

Příloha č.2 Comenia Script – velká abeceda

Příloha č.3 Souhlas s šetřením pro rodiče dětí

Mgr. Martina Drahoňovská
Studentka 4. ročníku oboru Učitelství pro 1.stupeň ZŠ
Pedagogická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
E-mail: DrahonovskaMartina@seznam.cz

V Turnově 20. ledna 2012

Vážení rodiče,

zpracovávám diplomovou práci na téma „Comenia Script pohledem žáků primární školy“. Součástí diplomové práce je výzkum ve druhých třídách, které Comenia Script používají.

Tímto bych Vás chtěla požádat o souhlas, že se Vaše dítě může zúčastnit tohoto výzkumu. Jedná se o diktát a krátký rozhovor s dítětem, týkající se písma Comenia Script. Výsledky šetření jsou plně anonymní a slouží pouze za účelem zpracování diplomové práce. Získané údaje budou soustředěny pouze u autorky práce a nebudou zpřístupněny žádné třetí osobě.

Prosím Vás o vyplnění jména dítěte a zakroužkování Vámi zvolené možnosti:

SOUHLASÍM - NESOUHLASÍM

Aby se můj syn/dcera zúčastnil/a tohoto výzkumu pro účely diplomové práce.

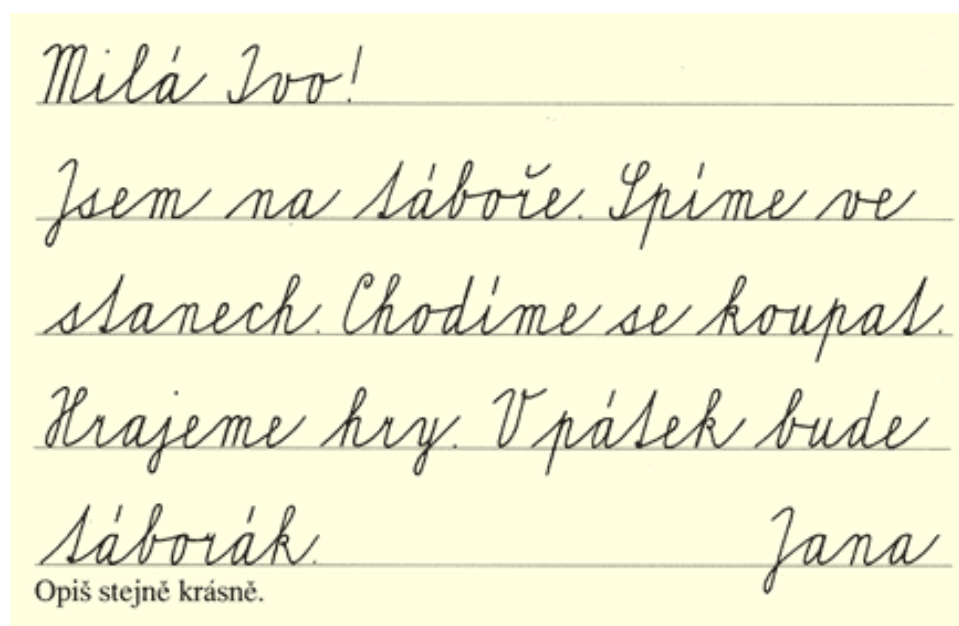
Podpis rodičů (případně zákonných zástupců)

Vyplněný formulář, prosím, odevzdejte třídní učitelce dítěte.

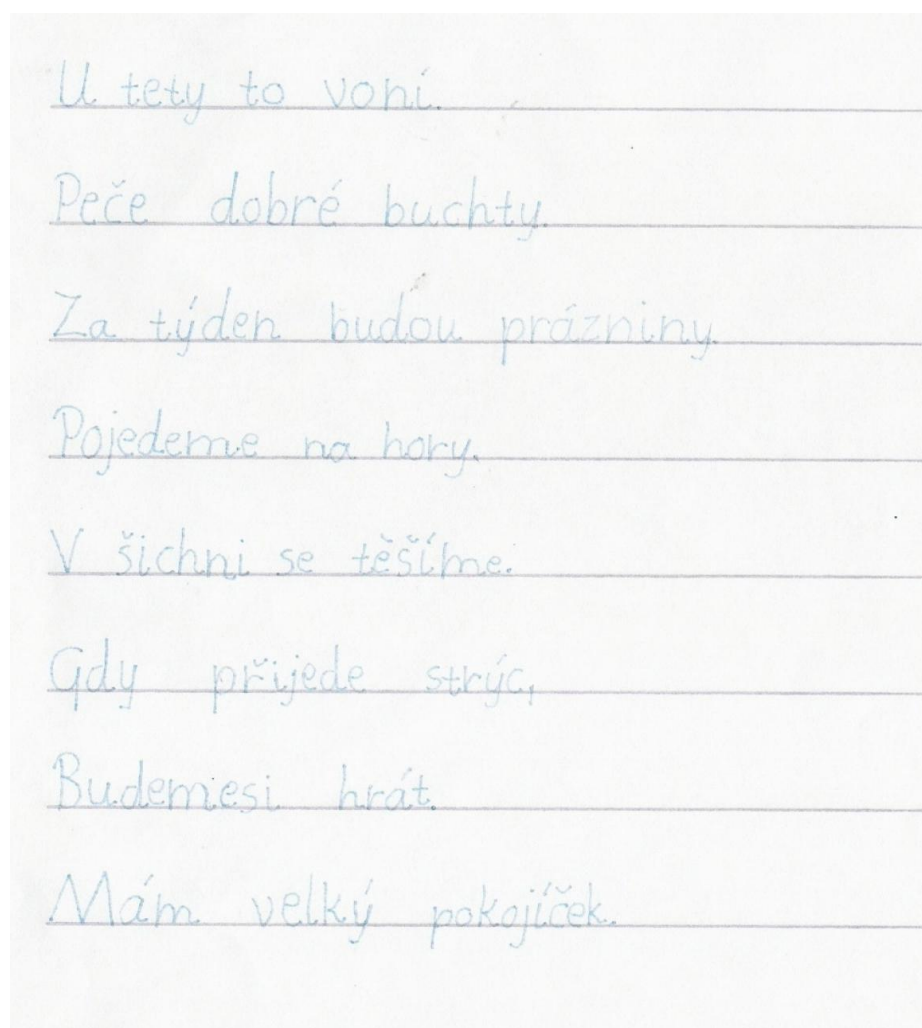
Děkuji Vám

Mgr. Martina Drahoňovská

Příloha č.4 Ukázka klasického psacího písma

Příloha č.5 Diktát Matěj N.

Příloha č.6 Diktát Anežka M.

U tety to voní. Peče dobré
buchty. Za týden budou práz-
dniny. Pojedeme nahory. Všich-
ni se těšíme. Kdy přijede str-
ýc. Budeme si hrát. Mám vel-
ký pokojíček.

Příloha č.7 Diktát Filip C.

U tety to voní. Peče dobré
buchty. Za týden budou prázni-
ny. Pojedeme na hory. Všichni
se těšíme. Kdy přijede strýc.
Budeme si hrát. Mám velký
pokojíček.

Příloha č.8 Diktát Filip K.

Utety to voní, peče dobré
Buchty, Za týden budou
Prazniny, Pojede me
na hory, Všichni se těši
Me. Kdy přijede strýc?
Budeme si hrát
Mám velký pokojíček

Příloha č.9 Diktát Anežka R.

Utety to voní. Peče dobre buch
ty. Za týden budou praznyn
y. Pojeme na hory. Všichni
se těšíme. Kdy přijede strýc
budeme si hrát. Mam velký
pokojíček.

Příloha č.10

U tety to voní.
Peče dobré buchty.
Za týden budou praz-
dniny. Pojedeme na hory.
Všichni se těšíme.*
Kdy přijede strýc?
Budeme si hrát.
Mám velký pokojíček.

Příloha č.11 Diktát Simona H.

U teti to voní. Peče dobré
buchty. Za týde bude prazdn-
iny. Pojedeme na hory.
šichni se těšíme. Kdy při je-
de strýc? Bude me si hrát.
Mám velký pokojíček.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Mgr. Martina Drahoňovská
Katedra nebo ústav:	Katedra primární pedagogiky
Vedoucí práce:	PhDr. Martina Fasnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2013
Název práce:	Comenia Script pohledem učitele primární školy
Název v angličtině:	The Comenia Script from the point of view of primary school teacher
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá písmem Comenia Script. Teoretická část má pět kapitol, které se věnují politickým změnám ve školství po roce 1989, terminologickému vymezení termínů blízce spjatých s tématem psaní a písma, fázím a součastím výuky psaní v primární škole, typům písma, jejich historii a vývoji, včetně současného školního psacího písma a zejména písmu Comenia Script, jeho vzhledu, vzniku, zavedení pilotního programu, jeho výhodám a nevýhodám. V empirické části je popsáno výzkumné šetření ve druhých třídách základních škol, ze kterého plyne, že písmo CS je po vyřešení metodiky v oblasti hranic slov vhodné jako úhlednější alternativa běžného psacího písma.
Klíčová slova:	Písmo, psaní, Comenia Script, učitel, žák
Anotace v angličtině:	This Diploma project focuses on Comenia Script font. The theoretical part consists of five chapters. It concerns with political changes in czech school system after 1989, terms of writting and font, stages of teaching writting, types of fonts and its history and development, including temporary school type of font, especially the font Comenia Script and its design, origin, pilot program, advantage and disadvantage. The empirical part contains a research at second grade of primary school which says that CS font is appropriate option to common continuous font, but there are problems with border of words.
Klíčová slova v angličtině:	Font, Writing, Comenia Script, Teacher, Pupil
Přílohy vázané v práci:	Comenia Script - malá abeceda, Comenia Script – velká abeceda, Souhlas s šetřením pro rodiče dětí, Ukázka klasického psacího písma, Diktát Matěj N., Diktát Anežka M., Diktát Filip C., Diktát Filip K., Diktát Anežka R., Diktát David R., Diktát Simona H.
Rozsah práce:	65 stran
Jazyk práce:	český

